

ZIŅOJUMS PAR ELEKTROENERĢIJAS TIRDZNICĪBAS BRĪVAJĀ TIRGŪ UZRAUDZĪBAS REZULTĀTIEM

SATURS

IEVADS	2
KOPSAVILKUMS	2
1. Elektroenerģijas tirgus	6
1.1. Elektroenerģijas piegāde	6
1.2. Elektroenerģijas tirgus struktūra Latvijā	7
1.3. Infrastruktūras pieejamība un caurlaides spēja	11
2. Konkrētie tirgi	12
ELEKTROENERĢIJAS MAZUMTIRDZNICĪBA	
3. Elektroenerģijas mazumtirdzniecības tirgus struktūra	17
3.1. Elektroenerģijas regulētais tirgus	17
3.2. Elektroenerģijas brīvais tirgus	18
3.2.1. Tirgus atvēršana	18
3.2.2. Elektroenerģijas brīvā tirgus organizācija	19
4. Elektroenerģijas mazumtirdzniecības tirgus apjoms	21
4.1. Elektroenerģijas patēriņš Latvijā	21
4.2. Elektroenerģijas brīvā tirgus apjoms atbilstoši normatīvajiem aktiem	22
4.3. Faktiskais brīvā tirgus apjoms Latvijā	23
5. Konkurences situācija elektroenerģijas tirdzniecības brīvajā tirgū Latvijā	25
5.1. Tirgus dalībnieki	25
5.2. Brīvā tirgus sadalījums	26
5.2.1. Klientu skaits	26
5.2.2. Realizētās elektroenerģijas apjoms un tirgus sadalījums	27
5.3. Tirgus barjeras, šķēršļi, attīstības kavēkļi	29
6. Elektroenerģijas cena tirgū	31
6.1. Elektroenerģijas kopējās cenas struktūra	31
6.2. Elektroenerģijas mazumtirdzniecības cena	33
6.2.1. Cenu ietekmējošie faktori	33
6.2.2. Elektroenerģijas mazumtirdzniecības cenas noteikšanas veidi	34
6.2.3. Elektroenerģijas mazumtirdzniecības cena Latvijā	35
7. Pārvades, sadales un tirdzniecības līgumu izvērtējums	38
SECINĀJUMI	40

IEVADS

Pamatojoties uz Konkurences likuma 7.panta pirmās daļas 1.punktu 17.08.2012. uzsākta Elektroenerģijas tirdzniecības brīvajā tirgū uzraudzība (turpmāk – tirgus uzraudzība).

Uzsākot uzraudzību, tika izvirzīts mērķis apzināt konkurences situāciju elektroenerģijas tirdzniecības brīvajā tirgū Latvijas Republikas teritorijā, noteikt tirgus dalībnieku tirgus daļas, identificēt elektroenerģijas cenu veidošanās principus un mehānismus tirgū, iespējamās ienākšanas tirgū barjeras. Atbilstoši izvirzītajam mērķim, uzraudzības ietvaros izvērtēts normatīvais regulējums attiecībā uz elektroenerģijas tirdzniecību brīvajā tirgū un normatīvos noteiktās prasības tirgus dalībniekiem (tirgotājiem un patērētājiem), kā arī identificēta elektroenerģijas pārvades un sadales kārtība tirgū, definēti elektroenerģijas piegādes procesa konkrētie tirgi, apzināti brīvā tirgus dalībnieki un to tirgus daļas periodā no 2010. –2012.gadam (ieskaitot), novērtēta konkurences situācija šajā tirgū un esošās tirgus barjeras, kā arī izvērtēti elektroenerģijas brīvā tirgus dalībnieku noteikto elektroenerģijas cenu veidošanās principi patērētājiem.

KOPSAVILKUMS

Elektroenerģijas piegādes process

1. Elektroenerģiju nevar ekonomiski izdevīgā veidā uzglabāt (uzkrāt) pēc tam, kad tā ir saražota, tāpat elektroenerģijas pieprasījums ir samērā neelastīgs attiecībā uz cenu izmaiņām. Elektroenerģija var tikt ražota, izmantojot dažādas tehnoloģijas un arī atšķirīgus pieejamos resursus, kā rezultātā vienai un tai pašai precei (elektroenerģijai) var būt pilnīgi atšķirīga ražošanas izmaksu struktūra.
2. Elektroenerģijas kā preces piegādes procesā ir iesaistīti elektroenerģijas ražotāji, tirgotāji (vairumtirgotāji un mazumtirgotāji pērkot un pārdodot elektroenerģiju gan tiešo darījumu ietvaros, gan ar elektroenerģijas biržu starpniecību), sistēmas pakalpojumu sniedzēji (pārvade un sadale), kā arī elektroenerģijas galalietotāji.
3. Elektroenerģijas pārvade un sadale tiek valstiski regulēta (regulējot konkrēto sistēmas pakalpojumu tarifus un nodrošinot brīvu pieeju sistēmas pakalpojumiem), savukārt elektroenerģijas ražošana un tirdzniecība tiek veikta brīvā tirgus ietvaros, tādējādi elektroenerģijas tirdzniecības nosacījumus un cenu nosaka tirgus.
4. Enerģētikas nozari Latvijā reglamentē Enerģētikas likums, atsevišķi elektroenerģijas tirgu – Elektroenerģijas tirgus likums, bet kārtību, kādā lietotājiem piegādā elektroenerģiju un pārtrauc tās piegādi, tirgotāju, sistēmas operatoru un lietotāju tiesības un pienākumus elektroenerģijas piegādē un lietošanā, kā arī norēķinos par saņemtajiem pakalpojumiem un tirgotāju maiņas kārtību nosaka Ministru kabineta noteikumi.
5. Latvijā elektroenerģiju tirgum piegādā vietējie Latvijas elektroenerģijas ražošanas uzņēmumi, tāpat arī elektroenerģija tiek importēta no citām valstīm un to ražotājiem. Daļa no vairumtirdzniecības darījumiem elektroenerģijas tirgū notiek ar Nord Pool Spot biržas starpniecību, savukārt daļa elektroenerģijas tirgū tiek piegādāta tieši no ražotājiem.
6. Visā Latvijas teritorijā darbojas viens pārvades sistēmas operators - AS „Augstsprieguma tīkls” (nodrošinot arī elektroenerģijas sistēmas balansēšanu Latvijā), savukārt uz 18.03.2013. izsniegta licences 11 sadales sistēmas operatoriem dažādās darbības teritorijās - lielākais sadales sistēmas operators Latvijā ir AS „Sadales tīkls”.

7. Ar elektroenerģijas tirdzniecību brīvajā tirgū Latvijā uz 18.03.2013. var nodarboties 6 tirgus dalībnieki - AS „Latvenergo”, SIA „Enefit”, SIA „Inter Rao Latvia”, SIA „BCG Riga”, SIA „Enerģijas avots”, SIA „Hansa Energy”, savukārt publiskā tirgotāja licenci ir saņēmis AS „Latvenergo”.

Tirgus integritāte

8. Latvijai ir starpvalstu savienojumi ar Igaunijas, Krievijas un Lietuvas elektroenerģijas sistēmām (kopējā caurlaides spēja piegādēm uz Latviju ir 1000 MW, bet caurlaides spēja piegādēm no Latvijas uz kaimiņvalstīm ir 1630 MW). Baltijas reģionam kopumā ir starpsavienojumi ar Krieviju (kopējā jauda 1450 MW), Baltkrieviju (kopējā jauda 1100 MW) un Somiju (kopējā jauda 350 MW).

Elektroenerģijas mazumtirdzniecības tirgus Latvijā

9. Elektroenerģijas tirdzniecības tirgu kopumā Latvijā veido elektroenerģijas brīvais tirgus (patērētāji pērk elektroenerģiju brīvajā tirgū par cenu, ko nosaka savstarpēji vienojoties ar tirgotāju) un elektroenerģijas regulētais tirgus (patērētāji, kuriem ir tiesības saņemt universālo pakalpojumu (mājsaimniecības) un kuri neizmanto iespēju kļūt par elektroenerģijas tirgus dalībniekiem, saņem elektroenerģiju par iepriekš noteiktu – regulētu cenu no publiskā tirgotāja).
10. Latvijā elektroenerģijas tirgus atvēršana līdz šim brīdim notikusi trīs posmos, kopš 01.11.2012. (pēdējais atvēršanas posms) Latvijā tikai mājsaimniecības var saņemt universālo pakalpojumu (25% no kopējā Latvijas patēriņa apjoma; aptuveni 847 tūkst. klientu), savukārt pārējie lietotāji ir brīvā elektroenerģijas tirgus dalībnieki (75% no kopējā Latvijas patēriņa apjoma; aptuveni 24,5 tūkst. klientu).
11. Lai brīvajā tirgū lietotājs varētu saņemt elektroenerģiju, tam ir vai nu jānoslēdz līgumi par sistēmas pakalpojumiem, elektroenerģijas tirdzniecības pakalpojumu un balansēšanas pakalpojumu, vai arī, noslēdzot tikai sistēmas pakalpojumu līgumu, lietotājs var saņemt elektroenerģiju pēdējās garantētās piegādes ietvaros.

Tirgus apjoms

12. Elektroenerģijas patēriņa (piegādes iekšējam tirgum) kopējais apjoms 2007.gadā Latvijā bija 7542 GWh, bet 2008.gadā – 7586 GWh, kas ir lielākais patēriņa apjoms perioda (2007.-2012.) ietvaros. 2009.gadā, salīdzinot ar 2007.gadu, elektroenerģijas patēriņa apjoms samazinājās par 7,1% (līdz 7047 GWh), bet 2012.gadā atkal pieauga līdz 7505 GWh, sasniedzot aptuvenu 2007.gada līmeni.
13. Salīdzinot Latvijas elektroenerģijas patēriņa apjomu (7505 GWh) ar citām valstīm, kuru elektroenerģijas tirgi ir integrēti Nord Pool Spot biržas ietvaros, t.i., Lietuvu, Igauniju, Somiju, Zviedriju un Norvēģiju, secināms, ka Latvijas kopējais patēriņa apjoms veido tikai 1,8% no kopējā šo valstu apjoma (425 000 GWh).
14. Atbilstoši normatīvajiem aktiem, kas nosaka, ka šobrīd elektroenerģijas tirgū universālo pakalpojumu saņemt tiesības ir tikai mājsaimniecībām, brīvajā tirgū elektroenerģiju ir jāiegādājas 2,81% no kopējo lietotāju skaita, šo lietotāju patēriņam veidojot aptuveni 75% no kopējā tirgus patēriņa apjoma.
15. Faktiski 2012.gada beigās elektroenerģiju brīvajā tirgū iegādājās aptuveni 3% no kopējā elektroenerģijas lietotāju skaita, elektroenerģijas brīvā tirgus apjomam veidojot aptuveni 70% no kopējā elektroenerģijas patēriņa apjoma Latvijā.
16. 2010.gadā kopumā elektroenerģijas brīvā tirgus apjoms bija 3393,1 GWh, kas veidoja 46,5% no kopējā elektroenerģijas patēriņa Latvijā, 2011.gadā apjoms ir pieaudzis par 2,1% (līdz 3465,3 GWh), īpatsvaram kopējā elektroenerģijas patēriņā pieaugot līdz 48,4%, bet 2012.gadā elektroenerģijas brīvā tirgus apjoms bija 4898,6 GWh (par 41,4% vairāk nekā 2011.gadā), kas veidoja 65,3% no kopējā elektroenerģijas patēriņa, kas ir par 16,9 %-punktiem vairāk nekā 2011.gadā.

Konkurences situācija

17. Elektroenerģijas tirgotāju reģistrā uz 01.01.2013. ir reģistrēti 44 elektroenerģijas tirgotāji. Elektroenerģijas tirdzniecības darījumus periodā no 2010. – 2012.gadam ir

veikuši (tirgū faktiski darbojušies) 6 tirgotāji - AS „Latvenergo”, SIA „Enefit”, SIA „Enerģijas avots”, SIA „BCG Riga”, SIA „Inter RAO Latvia” un SIA „Baltic Energy Pool”.

18. Izvērtējot elektroenerģijas brīvā tirgus dalībniekus pēc to klientu skaita, secināms, ka 2012.gada beigās tirgū darbojās 2 tirgotāji, kuriem elektroenerģijas brīvajā tirgū katram ir bijis mazāk nekā 100 klienti (SIA „Baltic Energy Pool”, SIA „Enerģijas avots”), vēl 2 tirgotājiem katram ir bijis no 100 līdz 1000 klientiem (SIA „Inter RAO Latvia”, SIA „BCG Riga”), bet pārējiem 2 tirgotājiem klientu skaits ir virs 1000 klientiem katram (AS „Latvenergo”, SIA „Enefit”).
19. Lielāko 2 tirgus dalībnieku - AS „Latvenergo”, SIA „Enefit”, kopējais realizētās elektroenerģijas apjoms visa perioda ietvaros veido vairāk nekā 95% no kopējā brīvajā tirgū realizētā elektroenerģijas apjoma, savukārt trešā lielākā tirgus dalībnieka - SIA „Enerģijas avots”, realizētās elektroenerģijas apjoms ir būtiski mazāks. Tirgus līderis pēc realizētā elektroenerģijas apjoma brīvajā tirgū Latvijā visa perioda (2010.-2012.) ietvaros ir AS „Latvenergo”, tās realizācijas apjomam vairākas reizes pārsniedzot citu konkurentu rādītājus. Straujāko sava apjoma pieaugumu kopumā periodā ir spējis nodrošināt SIA „Enefit”.
20. Vadošās pozīcijas pēc tirgus daļām nemainīgi periodā (2010.-2012.) ieņem AS „Latvenergo”, vēl 2 komersantu (SIA „Enefit” un SIA „Enerģijas avots”) tirgus daļas visa perioda ietvaros ir lielākas par 1%, bet pārējo komersantu tirgus daļas ir mazākas par 1%. AS „Latvenergo” tirgus daļai periodā ir tendence samazināties, kamēr pārējo tirgus dalībnieku tirgus daļām periodā ir tendence nedaudz, bet konsekventi pieaugt.
21. HHI indekss kopumā perioda (2010.-2012.) ietvaros ir samazinājies no 8421 līdz 6438, kas ir skaidrojams gan ar lielākā tirgus dalībnieka tirgus daļas samazinājumu perioda ietvaros, un pārējo tirgus dalībnieku tirgus daļu pieaugumu, gan arī ar jaunu tirgus dalībnieku ienākšanu tirgū. Aprēķinātais HHI indekss ļauj secināt, ka tirgus visa uzraudzības ietvaros aplūkotā perioda ietvaros ir vērtējams kā augsti koncentrēts.
22. Tirgus dalībnieki kopumā pozitīvi novērtē Latvijas brīvā elektroenerģijas tirgus attīstību, vienlaikus norādot uz dažādām tirgus attīstību kavējošām problēmām, piemēram, tirgus atvēršanas plāna neesamība, regulēto tarifu struktūras necaurspīdīgums, Latvijas apgabala neesamība elektroenerģijas vairumtirdzniecības biržā, starpvalstu pārvades jaudu ierobežojumi u.c.

Elektroenerģijas cena tirgū

23. Elektroenerģijas cenu, ko elektroenerģijas galalietotājs maksā par patērēto elektroenerģiju, veido elektroenerģijas tirdzniecības cena, maksa par sistēmas pakalpojumiem, maksa par obligātā iepirkuma komponenti un nodokļi.
24. Elektroenerģijas lietotāji, iegādājoties elektroenerģiju brīvā elektroenerģijas tirgus ietvaros, var ietekmēt elektroenerģijas tirdzniecības cenas daļas apmēru (par cenu vienojoties ar elektroenerģijas tirgotāju brīvā tirgus ietvaros), savukārt pārējās kopējās elektroenerģijas cenas sastāvdaļas ir regulētas un to apmēru lietotāji nevar mainīt, respektīvi, faktiski tikai aptuveni 30% līdz 40% (atkarībā no lietotāja) no kopējās galalietotājam piemērotās elektroenerģijas cenas nosaka tirgus.
25. Elektroenerģijas mazumtirdzniecības cenas apmēru, ko nosaka tirgotāji un elektroenerģijas lietotāji savstarpēji vienojoties, ietekmē elektroenerģijas vairumtirdzniecības cena, klienta patēriņa apjoms un objektu skaits, klienta patēriņa sezonālais / diennakts slodzes profils, balansēšanas izmaksas un prognozējamības līmenis, tirdzniecības pakalpojuma sniegšanas izmaksas, klienta kredītrisks u.c. faktori.
26. Latvijas brīvajā elektroenerģijas tirgū lietotājiem tiek piedāvāts gan fiksētās elektroenerģijas cenas noteikšanas veids, gan tirgus cenas noteikšanas veids, gan arī

dažādi noteikšanas veidu kombināciju produkti laika periodam no 1 mēneša līdz pat 5 gadiem, tādējādi tirgotājiem tirgū konkurējot ne tikai ar elektroenerģijas cenas apmēru, bet arī ar piedāvāto elektroenerģijas produktu kopumā – cenu apmēru, cenu noteikšanas veidu, līguma termiņu, līguma nosacījumiem u.c.

27. Vidējā elektroenerģijas mazumtirdzniecības cena brīvajā tirgū Latvijā visā periodā (2010.-2012.) kopumā bija 33,42 LVL/MWh. Visaugstākā vidējā svērtā mazumtirdzniecības cena periodā ir bijusi 2012.gada I cet. – 35,19 LVL/MWh, bet viszemākā – 2010.gada I cet. – 30,96 LVL/MWh. Elektroenerģijas mazumtirdzniecības vidējā cena kopumā perioda ietvaros ir pieaugusi.
28. Izvērtējot katra tirgus dalībnieka mazumtirdzniecības vidējo svērto cenu apmēru perioda (2010.-2012.) ietvaros, secināms, ka kopumā augstākais cenu līmenis ir SIA „BCG Rīga”, kam seko AS „Latvenergo”, SIA „Enefit” un SIA „Inter Rao Latvia” (SIA „Enerģijas avots” mazumtirdzniecības cena periodā ir bijusi svārstīga, savukārt SIA „Baltic Energy Pool” tirgū darbojās tikai perioda pēdējā ceturksnī).
29. Salīdzinot elektroenerģijas vidējo svērto mazumtirdzniecības cenu Latvijā un elektroenerģijas vidējo vairumtirdzniecības cenu Nord Pool Spot biržas Igaunijas cenu apgabalā, secināms, ka visā periodā (2010.-2012.) kopumā vidēji mazumtirdzniecības cena brīvajā tirgū Latvijā ir bijusi par 3,99 LVL/MWh (jeb par 13,5%) augstāka par elektroenerģijas vairumtirdzniecības cenu biržā.
30. Savstarpēji salīdzinot abu rādītāju tendences periodā (2010.-2012.) kopumā, secināms, ka, lai arī perioda ietvaros vidējā vairumtirdzniecības cena biržā ir samazinājusies par 15,3% (no 32,54 LVL/MWh 2010.gadā līdz 27,56 LVL/MWh 2012.gadā), mazumtirdzniecības cena brīvajā tirgū Latvijā periodā ir pieaugusi par 10,1% (no 31,31 LVL/MWh 2010.gadā līdz 34,47 LVL/MWh 2012.gadā). Līdz ar to, arī starpība starp elektroenerģijas mazumtirdzniecības cenu Latvijā un vairumtirdzniecības cenu biržā perioda ietvaros ir pieaugusi.

Līgumu izvērtējums

31. Izvērtējot sistēmas pakalpojumu līgumu (pārvades un sadales) ar konkrētiem tirgotājiem nosacījumus, secināms, ka sistēmas operatoru un katra no tirgotājiem līgumi (atbilstoši tipveida līgumu nosacījumiem) satur pārsvarā vienādu pakalpojuma sniegšanas un nodrošināšanas nosacījumus līgumslēdzēju pusēm (nelielas atšķirības vērojamas līgumu redakcijā, ņemot vērā to noslēgšanas laiku).
32. Izvērtējot tirgotāju noslēgto elektroenerģijas tirdzniecības līgumu ar konkrētiem lietotājiem nosacījumus, secināms, ka katra no tirgotājiem līgumi satur vienus un tos pašus būtiskākos līgumu nosacījumus (līguma priekšmets, noteiktā elektroenerģijas cena (vai noteikšanas formula), elektroenerģijas uzskaitē, norēķinu kārtība, pušu tiesības un pienākumi, līguma termiņš un tā izbeigšana u.c.). Atšķirības vērojamas starp dažādu tirgotāju līgumos iekļauto nosacījumu redakciju, kā arī lietotājiem piemērotajiem atsevišķiem nosacījumiem.
33. KP konstatēja, ka elektroenerģijas tirdzniecības līgumos paredzētais līgumsods par līguma pirmstermiņa laušanu var apgrūtināt elektroenerģijas brīvā tirgus klientu iespēju mainīt elektroenerģijas tirgotāju, tomēr brīvā tirgus apstākļos klientam pastāv izvēle, ar kuru elektroenerģijas tirgotāju un ar kādiem nosacījumiem slēgt līgumu par elektroenerģijas piegādi, turklāt šāda līgumsoda iekļaušana darījumu attiecībās ir paredzēta arī normatīvajos aktos.

1. Elektroenerģijas tirgus

1.1. Elektroenerģijas piegāde

Elektrība ir procesu kopums, kura pamatā ir elektrisko lādiņu vai elektrizētu ķermeņu kustība un mijiedarbība. Bieži ar vārdu "elektrība" saprot elektrisko stāvu vai elektroenerģiju, kas pārsvarā tiek izmantota, lai nodrošinātu gaismu, siltumu un darbinātu elektroierīces mājsaimniecībās, uzņēmumos un citur¹.

Būtiska elektroenerģijas īpašība ir tā, ka pretēji daudziem citiem energoresursiem, kā piemēram, gāze, nafta u.c., elektroenerģiju nevar ekonomiski izdevīgā veidā uzglabāt (uzkrāt) pēc tam, kad tā ir saražota. Līdz ar to, lai nodrošinātu stabilitāti elektriskajos tīklos, elektroenerģijas ražošanai vienmēr ir jābūt sabalansētai ar tās patēriņu, ņemot vērā elektroenerģijas patēriņa apjoma būtiskās atšķirības dienas ietvaros, kā arī patēriņa apjoma sezonālās atšķirības. Tāpat jāatzīmē, ka elektroenerģijas pieprasījums ir samērā neelastīgs attiecībā uz cenu izmaiņām (īpaši īstermiņa), respektīvi, elektroenerģijas cenu svārstības būtiski neietekmē elektroenerģijas patēriņa apjomu.

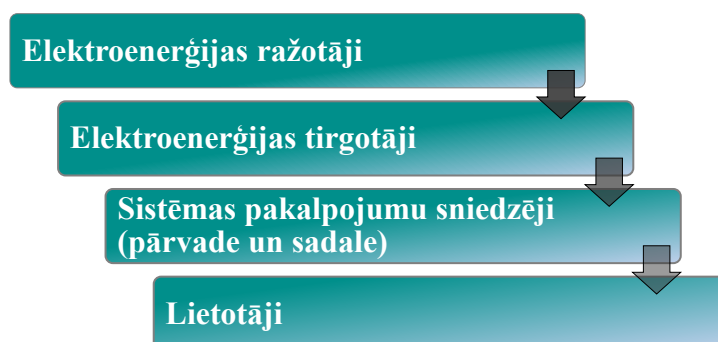
Elektroenerģijas ražošanas būtiska iezīme ir, ka tā var tikt ražota izmantojot dažādas tehnoloģijas un arī atšķirīgus pieejamos resursus (kodolresursi, ogles, gāze, koksne, ūdens, vējš, saule u.c.), kā rezultātā vienai un tai pašai precei (elektroenerģijai) var būt pilnīgi atšķirīga ražošanas izmaksu struktūra. Elektroenerģijas ražošanas izmaksu struktūrai ir būtiska nozīme elektroenerģijas cenu veidošanā elektroenerģijas tirgū kopumā, ņemot vērā, ka cenu tirgū nosaka elektroenerģijas patēriņš (pieprasījums) un tirgum pieejamā ražošanas jauda (pieāvājums), respektīvi, cenu tirgū nosaka pēdējās iedarbinātās (nepieciešamās) ražošanas iekārtas elektroenerģijas ražošanas izmaksas („marginal pricing”).

Tā kā elektroenerģiju nevar uzkrāt, visā piegādes procesā eksistē arī balansēšanas un rezerves jaudu nodrošināšana, lai koriģētu tirgus dalībnieku radīto sistēmas nelīdzsvarotību, kas rodas no faktiski pieprasītā un saražotā elektroenerģijas apjoma un iepriekš plānotā apjoma.

Elektroenerģijas kā preces piegādes procesā ir iesaistīti elektroenerģijas ražotāji, tirgotāji (vairumtirgotāji un mazumtirgotāji), sistēmas pakalpojumu sniedzēji (pārvades un sadales operatori), kā arī elektroenerģijas galalietotāji.

Attēls Nr.1

Elektroenerģijas piegādes shēma

Avots: izveidots saskaņā ar normatīvo regulējumu.

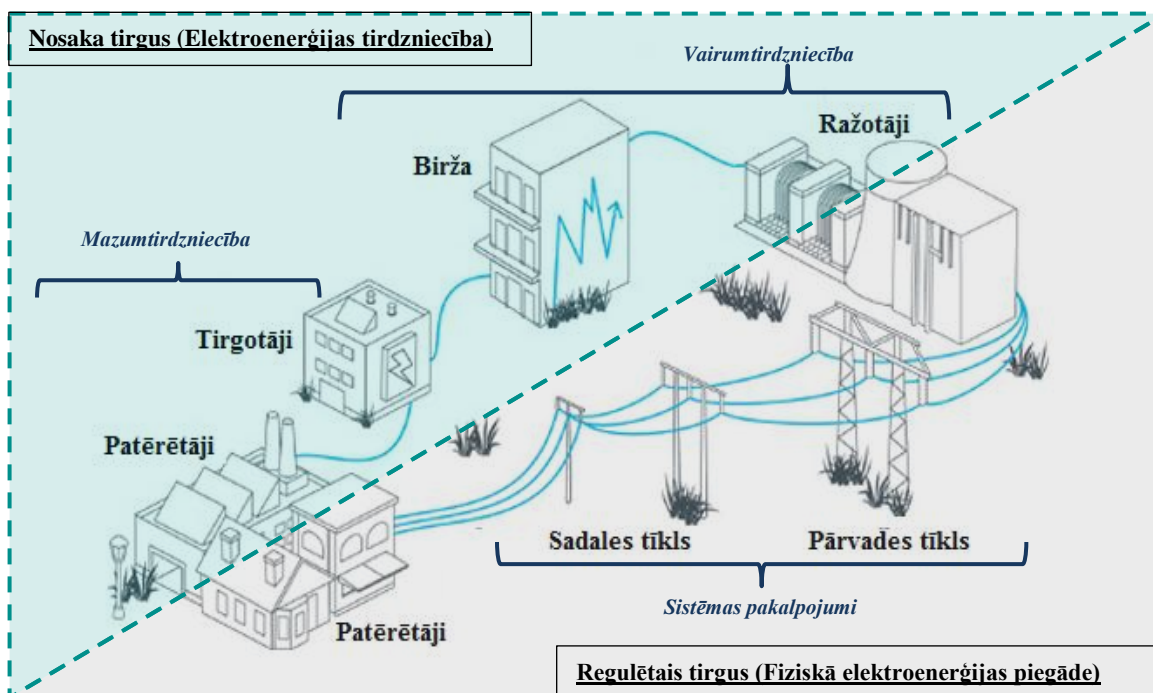
¹ Elektrības definīcija interneta enciklopēdijā „Vikipēdija”. Pieejams: <http://lv.wikipedia.org/wiki/Elekt%C4%ABba>;

Tāpat svarīgi atzīmēt, ka sistēmas pakalpojumi valstī tiek regulēti, tādējādi gan regulējot konkrēto sistēmas pakalpojumu tarifus, gan arī nodrošinot brīvu pieeju sistēmas pakalpojumiem, turklāt balstoties uz vienlīdzīgiem nosacījumiem, visiem tās esošajiem un potenciālajiem lietotājiem. Savukārt elektroenerģijas ražošana un tirdzniecības pakalpojumi tiek veikti brīvā tirgus ietvaros, tādējādi elektroenerģijas tirdzniecības nosacījumus un cenu nosaka tirgus.

Kopumā elektroenerģijas piegādes procesu var iedalīt trīs galvenajos posmos: (1) elektroenerģijas ražošana un vairumtirdzniecība; (2) elektroenerģijas mazumtirdzniecība; (3) elektroenerģijas pārvade un sadale.

Attēls Nr.2

Elektroenerģijas tirgus struktūra

Avots: izveidots saskaņā ar normatīvo regulējumu, izmantojot Zviedrijas pārvades operatora materiālus².

Elektroenerģiju ražo dažādi ražotāji dažādās valstīs un tirgo to vairumtirdzniecībā gan tiešo darījumu ietvaros (ar liela patēriņa lietotājiem vai tirgotājiem), gan arī piedāvājot elektroenerģiju elektroenerģijas biržā, kur to var iegādāties tirgotāji un liela patēriņa lietotāji. Savukārt tirgotāji iegādāto elektroenerģiju (biržā vai tieši no ražotāja) vajadzīgajā apjomā pārdod tālāk lietotājiem. Fiziski saražoto elektroenerģiju lietotājam pa elektrotīkliem piegādā pārvades un sadales sistēmas operatori.

1.2. Elektroenerģijas tirgus struktūra Latvijā

Enerģētikas nozari kopumā Latvijā reglamentē Enerģētikas likums³, bet atsevišķi elektroenerģijas tirgu – Elektroenerģijas tirgus likums⁴, kurš ietver noteikumus un nosacījumus gan attiecībā uz elektroenerģijas ražošanu, gan arī uz tās pārvadi, sadali un tirdzniecību. Saskaņā ar Elektroenerģijas tirgus likumu, kārtība, kādā lietotājiem piegādā elektroenerģiju un pārtrauc tās piegādi, tirgotāju, sistēmas operatoru un lietotāju

² Pieejami: <http://www.svk.se/Start/English/About-us/>;

³ 03.09.1998. likums „Enerģētikas likums”, pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=49833>;

⁴ 05.05.2005. likums „Elektroenerģijas tirgus likums”, pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=108834>;

tiesības un pienākumus elektroenerģijas piegādē un lietošanā, kā arī norēķinos par saņemtajiem pakalpojumiem un tirgotāju maiņas kārtība noteikta Ministru kabineta 29.11.2011. noteikumos Nr.914 „Elektroenerģijas tirdzniecības un lietošanas noteikumi”⁵ (turpmāk - Elektroenerģijas tirdzniecības un lietošanas noteikumi). Tāpat šajos noteikumos ir noteikti tie elektroenerģijas galalietotāji, kas ir tiesīgi saņemt universālo pakalpojumu.

Atbilstoši augstāk minētajiem normatīvajiem aktiem, turpmāk ir izdalīti galvenie secinājumi par katru no elektroenerģijas piegādes posmiem un to dalībniekiem Latvijā.

Ražošana

Elektroenerģijas ražotājs ir fiziska vai juridiska persona, kura ražo elektroenerģiju.

Ekonomikas ministrija izsniedz atļaujas elektroenerģijas ražošanas jaudu palielināšanai vai jaunu elektroenerģijas ražošanas iekārtu ieviešanai. Atļauja tiek izsniegta visiem elektroenerģijas ražotājiem, kas saražoto elektroenerģiju vēlas nodot tīklā, vai patērēt pašu vajadzībām, izmantojot tīkla pakalpojumus. Elektroenerģijas ražotājiem ir tiesības uzsākt ražošanu, ja tas ir reģistrēts elektroenerģijas ražotāju reģistrā, ko izveido un uztur SPRK.

Elektroenerģijas cenu nosaka ražotāji, tirgotāji un lietotāji, savstarpēji vienojoties, izņemot atsevišķus Elektroenerģijas tirgus likumā paredzētos gadījumus, kuros elektroenerģijas ražotājs var iegūt tiesības pārdot elektroenerģiju obligātā iepirkuma ietvaros (valsts noteikts atbalsta mehānisms elektroenerģijas ražotājiem, kas paredz tā finansēšanu no elektroenerģijas galalietotāju maksājumiem) vai arī iegūt tiesības saņemt garantētu maksu par uzstādīto elektrisko jaudu.

Pārvade

Elektroenerģijas pārvade ir elektroenerģijas transportēšana, kas neietver elektroenerģijas tirdzniecību, savstarpēji savienotā augstsprieguma sistēmā, lai elektroenerģiju piegādātu elektroenerģijas lietotājiem.

Balansēšana ir organizēts process ikbrīža līdzsvara nodrošināšanai starp elektroenerģijas patēriņu un ražošanu elektroenerģijas sistēmā.

Latvijā darbojas viens pārvades sistēmas operators, kas ir nošķirts no elektroenerģijas ražošanas, sadales un tirdzniecības darbībām (nodrošinot tā neatkarību) un tā darbību regulē regulators. Pārvades sistēmas operators nodrošina pārvades tīkla darbības, sniedzot elektroenerģijas pārvades pakalpojumu, kā arī nodrošinot pārvades tīklu ekspluatāciju, atjaunošanu un plānveida attīstību. Vienlaicīgi pārvades sistēmas operators nodrošina elektroenerģijas sistēmas balansēšanu Latvijā.

Pārvades sistēmas pakalpojumu tarifus nosaka regulators vai pārvades sistēmas operators saskaņā ar regulatora noteikto tarifu aprēķināšanas metodiku, ja ir saņemta regulatora atļauja.

Sadale

Elektroenerģijas sadale ir elektroenerģijas transportēšana, kas neietver elektroenerģijas tirdzniecību, vidēja un zema sprieguma sadales sistēmā, lai to piegādātu elektroenerģijas lietotājiem.

Katra sadales sistēmas operatora licences darbības zonu nosaka regulators, turklāt licenču darbības zonu pārklāšanās netiek pieļauta. Sadales sistēmas operators ir nošķirts no elektroenerģijas ražošanas, pārvades un tirdzniecības darbībām (nodrošinot tā neatkarību) un tā darbību regulē regulators. Sadales sistēmas operators nodrošina sadales tīkla darbības, sniedzot elektroenerģijas sadales pakalpojumu sadales sistēmā līdz katram konkrētam uzņēmuma licences darbības zonā esošam klientam, nodrošinot sadales tīklu ekspluatāciju, atjaunošanu un plānveida attīstību.

⁵ Pieejami: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=241279&from=off>;

Sadales sistēmas pakalpojumu tarifus nosaka regulators vai sadales sistēmas operators saskaņā ar regulatora noteikto tarifu aprēķināšanas metodiku, ja ir saņemta regulatora atļauja.

Vienlaicīgi elektroenerģijas sadali galalietotājiem, neizņemot licenci sadales darbībai, nelielos apjomos (līdz 1 MV spriegumam) var veikt arī komersanti, kuri izmantojot atbilstošu elektroenerģijas sadales infrastruktūru, kurai pieslēgti elektroenerģijas galalietotāji, piegādā elektroenerģiju galalietotājiem no licencētā sadales sistēmas operatora (darbojoties kā starpniekiem starp licencēto sadales sistēmas operatoru un galalietotājiem). Šo sadales operatoru darbība netiek regulēta.

Tirdzniecība

a) Lietotāji

No 01.07.2007. (kad Latvijas elektroenerģijas tirgus tika atvērts) elektroenerģijas galalietotāji tika iedalīti divās kategorijās: saistītie lietotāji un elektroenerģijas tirgus dalībnieki.

Saistītie lietotāji (šobrīd – mājsaimniecības) ir tās personas, kurām ir gan tiesības pirkt elektroenerģiju tirgū par tirgus cenu, gan nekļūt par tirgus dalībniekiem, bet iegādāties elektroenerģiju no publiskā tirgotāja par iepriekš noteiktu – regulētu cenu (tarifiem). Ja saistītais lietotājs neizvēlas tirgotāju vai spēku ir zaudējis noslēgtais tirdzniecības vai balansēšanas līgums (saistītajam lietotājam ir tiesības pārtraukt darbību elektroenerģijas brīvajā tirgū), tad elektroenerģijas piegādi lietotājam veic publiskais tirgotājs vai sadales sistēmas operators⁶ kā pēdējais garantētais piegādātājs (pēdējam garantētajam piegādātājam nav tiesību atteikt lietotājam elektroenerģijas piegādi⁷).

Elektroenerģijas tirgus dalībnieki ir lietotāji, kuriem nav tiesību iegādāties elektroenerģiju par regulētu cenu un kuriem attiecīgi ir pienākums elektroenerģiju pirkt brīvajā tirgū par cenu, ko nosaka savstarpēji vienojoties ar tirgotāju. Ja elektroenerģijas tirgus dalībniekam nav spēkā esošs tirdzniecības vai balansēšanas pakalpojuma līgums, elektroenerģijas piegāde šādam lietotājam notiek pēdējās garantētās piegādes ietvaros, par tirgotāja (pēdējā garantētā piegādātāja) noteiktu cenu.

b) Tirgotāji

Publiskais tirgotājs

Saskaņā ar Elektroenerģijas tirgus likumu publiskais tirgotājs ir elektroenerģijas tirgotājs, kuram Elektroenerģijas tirgus likumā un citos normatīvajos aktos ir noteikti īpaši pienākumi un kura licencē iekļautas speciālas prasības publiskā tirgotāja pienākumu izpildes nodrošināšanai. Likums nosaka, ka Latvijas teritorijā darbojas viens publiskais tirgotājs, ko izveido komersants, kuram ir sadales licence ar Latvijā vislielāko zonu un kura tīkliem pieslēgto lietotāju skaits ir vislielākais Latvijā. Publiskajam tirgotājam ir pienākums piegādāt elektroenerģiju visiem saistītajiem lietotājiem visā Latvijas teritorijā (par regulētu tarifu), iepirkt koģenerācijā saražoto elektroenerģiju, iepirkt elektroenerģiju, kas saražota, izmantojot atjaunojamos energoresursus, iepirkt saistīto lietotāju apgādei nepieciešamo elektroenerģiju un pildīt pēdējā garantētā piegādātāja pienākumus.

Elektroenerģijas tirgotāji

Saskaņā ar Elektroenerģijas tirgus likumu elektroenerģijas tirgotājs ir elektroenerģijas lietotājs, kurš pērk un pārdod (piegādā – pārdošanas nozīmē) elektroenerģiju citam elektroenerģijas lietotājam (par cenu, ko nosaka savstarpēji vienojoties). Tirgotājam ir tiesības uzsākt elektroenerģijas tirdzniecību, ja tas ir reģistrēts elektroenerģijas tirgotāju reģistrā, kā arī tam ir noslēgts sistēmas lietošanas

⁶ Atbilstoši Elektroenerģijas tirgus likuma 32.panta trešajā daļā noteiktajiem kritērijiem;

⁷ Izņemot, ja publiskais tirgotājs ir atjaunojis savu pienākumu būt par elektroenerģijas piegādātāju šim lietotājam vairāk nekā divas reizes pēdējo 12 mēnešu laikā (Elektroenerģijas tirgus likuma 34.panta trešā daļa);

līgums ar sistēmas operatoru. Tirgotājam, iepriekš vienojoties ar sistēmas operatoru, ir tiesības sniegt pēdējo garantēto piegādi elektroenerģijas tirgus dalībniekiem.

c) Elektroenerģijas birža

Elektroenerģijas birža ir elektroenerģijas tirdzniecības vieta Latvijā, kurā tirdzniecības apgabala ietvaros vai starp atsevišķiem tirdzniecības apgabaliem ar piedāvājumu un pieprasījumu starpniecību elektroenerģijas biržas dalībnieki pērk un pārdod elektroenerģiju. Elektroenerģijas tirdzniecība ietver arī fizisku elektroenerģijas pārvadīšanu. Biržas darbu, noslēdzot līgumu ar pārvades sistēmas operatoru, organizē elektroenerģijas tirgus operators.

Tirgus dalībnieki darījumus, kas pārsniedz tirdzniecības apgabala ietvarus un ietver fizisku elektroenerģijas pārvadīšanu, veic tikai elektroenerģijas biržā, savukārt viena tirdzniecības apgabala ietvaros darījumus, kas saistīti ar fizisku elektroenerģijas pārvadīšanu, tirgus dalībnieki var veikt gan elektroenerģijas biržā, gan savstarpēji vienojoties.

Cenu darījumiem elektroenerģijas biržā nosaka saskaņā ar šīs biržas reglamentu (biržas dalībniekiem saistoši elektroenerģijas biržas darbības noteikumi un kārtība).

Latvijā elektroenerģiju tirgum piegādā vietējie Latvijas elektroenerģijas ražošanas uzņēmumi (kopumā uz 13.03.2013. elektroenerģijas ražotāju reģistrā ir reģistrēti 248 elektroenerģijas ražotāji Latvijā, lielākais ir AS „Latvenergo”), tāpat arī elektroenerģija tiek importēta no citām valstīm un to ražotājiem. Daļa no vairumtirdzniecības darījumiem elektroenerģijas tirgū notiek ar Nord Pool Spot biržas starpniecību, savukārt daļa elektroenerģijas tirgū tiek piegādāta tieši no ražotājiem, tirgus dalībniekiem (pircējam un pārdevējam) savstarpēji vienojoties. No 03.06.2013. Latvijā tiks atvērta elektroenerģijas tirdzniecības apgabals nākošās dienas elektroenerģijas tirdzniecībai Nord Pool Spot elektroenerģijas tirdzniecības biržā.

Visā Latvijas teritorijā darbojas viens pārvades sistēmas operators - AS „Augstsprieguma tīkls”, kurš nodrošina pārvades tīkla darbības, Latvijas elektroenerģijas sistēmas elektroapgādes drošumu, sniedz pārvades pakalpojumu, balstoties uz publicētiem pārvades pakalpojuma tarifiem, un nodrošina brīvu trešās puses pieeju pārvades tīklam. Tāpat AS „Augstsprieguma tīkls” veic elektroenerģijas sistēmas balansēšanu Latvijā, nodrošinot līdzsvaru starp patēriņu un ražošanu sistēmā.

Kopumā Latvijā uz 18.03.2013. izsniegtas licences 11 sadales sistēmas operatoriem dažādās darbības teritorijās (sadales zonām nepārklājoties)⁸. Lielākais sadales sistēmas operators Latvijā ir AS „Sadales tīkls”, nodrošinot elektroenerģijas piegādi vairāk nekā vienam miljonam elektroenerģijas lietotāju, aptverot ar savu pakalpojumu 99% no valsts teritorijas.

Ar elektroenerģijas tirdzniecību brīvajā tirgū Latvijā uz 18.03.2013. var nodarboties 6 tirgus dalībnieki (AS „Latvenergo”, SIA „Enefit”, SIA „Inter Rao Latvia”, SIA „BCG Riga”, SIA „Enerģijas avots”, SIA „Hansa Energy”)⁹, savukārt publiskā tirgotāja licenci ir saņēmis AS „Latvenergo”, t.i., AS „Latvenergo” darbojas kā publiskais tirgotājs Latvijā.

Atbilstoši tirgus atvēršanas pēdējam posmam 01.11.2012., šobrīd tikai mājsaimniecības var saņemt universālo pakalpojumu (25% no kopējā Latvijas patēriņa apjoma; aptuveni 847 tūkst. klientu), savukārt pārējie elektroenerģijas lietotāji ir brīvā tirgus dalībnieki (75% no kopējā Latvijas patēriņa apjoma; aptuveni 24,5 tūkst. klientu).

⁸ Pieejams: <http://www.sprk.gov.lv/index.php?sadala=648>;

⁹ Par to liecina AS „Sadales tīkls” informācija par noslēgtajiem līgumiem ar tirgotājiem. Pieejams: http://www.st.latvenergo.lv/portal/page/portal/Latvian/st.latvenergo/st_latvenergo_lv/st_pak_priv_lv/Tirgus_dalibn_pied/elektroenerģijas_tirgotaji/;

Tirgus pilnīga atvēršana sākotnēji bija plānota 01.09.2013., taču šobrīd vairs nav precīzi definēti termiņi tirgus atvēršanai mājssaimniecībām¹⁰.

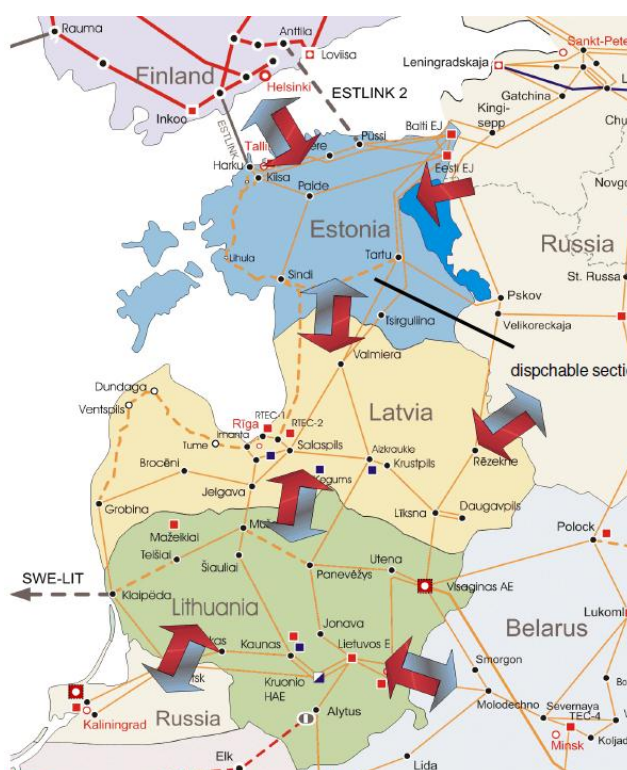
1.3. Infrastruktūras pieejamība un caurlaides spēja

Infrastruktūras pieejamībai un tās caurlaides spējai (tostarp starpvalstu savienojumu caurlaides spējai) ir būtiska nozīme elektroenerģijas tirdzniecībā un vairumtirdzniecības cenu noteikšanā. 2012.gadā no kopējā Latvijas elektroenerģijas patēriņa tikai aptuveni 72% tika saražots Latvijā¹¹, līdz ar to starpsavienojumu caurlaides spējai ir būtiska nozīme ne tikai savstarpējās tirdzniecības efektīvai nodrošināšanai, bet arī Latvijas patēriņa nodrošināšanai, elektroenerģiju Latvijā piegādājot no citu valstu ražotājiem.

Latvijas elektroenerģijas sistēmas augstsprieguma tīkls ir Baltijas valstu energosistēmas vidus posms starp tās ziemeļu un dienvidu daļām.

Attēls Nr.3

Elektroenerģijas starpsavienojumi Baltijas reģionā

Avots: AS „Augstspriegumu tīkls” informācija¹².

Latvijai ir starpvalstu savienojumi ar Igaunijas, Krievijas un Lietuvas elektroenerģijas sistēmām. Kopējā pieejamā caurlaides spēja elektroenerģijas tirgum piegādēm uz Latviju ir 1000 MW (400 MW jauda piegādēm no Lietuvas un 600 MW kopējā jauda piegādēm no Igaunijas / Krievijas), bet caurlaides spēja piegādēm no

¹⁰ Publiski pieejamā informācija, LETA, 26.03.2013. Pieejams: <http://www.leta.lv/home/important/F67AAC04-E0B2-4A4F-B31D-4E8CD128F1AA/>;

¹¹ Publiskā informācija. Pieejams: http://www.latvenergo.lv/portal/page/portal/Latvian/latvenergo/main_page/par_latvenergo/aktualitates/pruse/?a=view&id=4818;

¹² AS „Augstspriegumu tīkls” 05.03.2013. prezentācijas „Latvian electricity market today and tomorrow” materiāli;

Latvijas uz kaimiņvalstīm ir 1630 MW (450 MW jauda piegādēm no Latvijas uz Igauniju / Krieviju un 1180 MW jauda piegādēm uz Lietuvu)¹³.

Arī Baltijas reģionā kopumā elektroenerģijas pašnodrošinājums tikai atsevišķos periodos ir pietiekams, savukārt pārējā laikā reģionā saražotais elektroenerģijas apjoms nav pietiekams, lai pilnā mērā segtu kopējo patēriņu Baltijas valstīs¹⁴. Baltijas reģionā nav ražošanas jaudu trūkums, bet elektroenerģijas iztrūkumu Baltijā rada komerciāli apsvērumi – importētā elektroenerģija ir lētāka par saražoto¹⁵. Līdz ar to elektroenerģijas tirgū būtiski ir arī starpvalstu savienojumi ārpus Baltijas valstu reģiona.

Baltijas reģionam kopumā ir starpsavienojumi ar Krieviju (kopējā jauda 1450 MW), Baltkrieviju (kopējā jauda 1100 MW) un Somiju (kopējā jauda 350 MW). Šobrīd ar ES līdzfinansējumu tiek realizēti divi Baltijas valstīm būtiski elektroenerģijas pārvades projekti - 2014.gadā tiks pabeigta Igaunijas – Somijas otrā starpsavienojuma (Estlink 2 - 650 MW) izbūve, līdz ar to kopējā pārvades jauda starp valstīm sasniegs 1000 MW, būtiski uzlabojot un nodrošinot tehniskās iespējas elektroenerģijas tirdzniecībai. Baltijas elektroenerģijas sistēmas darbību uzlabos arī Zviedrijas - Lietuvas starpsavienojums NordBalt (700 MW), kura izbūvi plānots pabeigt 2016.gadā¹⁶.

2. Konkrētie tirgi

Konkrētās preces tirgus

Komisija tās izmeklēto lietu¹⁷ un veiktās uzraudzības¹⁸ ietvaros elektroenerģijas piegāžu ietvaros ir identificējusi konkrētos tirgus, nodalot atsevišķi (1) ražošanas un vairumtirdzniecības tirgu, (2) pārvades tirgu, (3) sadales tirgu, (4) mazumtirdzniecības tirgu un (5) balansēšanas tirgu.

Elektroenerģijas ražošanas un vairumtirdzniecības tirgus ietver gan elektroenerģijas ražošanu valstī, gan arī tās importu caur starpvalstu savienojumiem ar mērķi elektroenerģiju tālāk realizēt tirgū, un elektroenerģijas vairumtirdzniecību (elektroenerģijas pārdošanas darījumi starp ražotājiem un tirgotājiem, kā arī starp ražotājiem un lielajiem patērētājiem). Komisija ir arī norādījusi¹⁹, ka katras atsevišķas izmeklējamās lietas ietvaros konkrētās preces tirgus var tikt definēts arī šaurāk, piemēram, atkarībā no tā, vai vairumtirdzniecības tirgus ir pilnībā liberalizēts, vai arī

¹³ AS „Augstspriegumu tīkls” interneta vietnē publiski pieejamā informācija. Pieejams:

http://www.ast.lv/lat/elektroenerģijas_sistema/energosisistemas_pasreizejais_stavoklis/starpvalstu_skersgri_uzumu_caurlaides_spejas/;

¹⁴ AS „Latvenergo” publiskais izdevums Nr.1 „Energ forum”, 2012, 3-5.lpp. Pieejams:

http://www.latvenergo.lv/portal/page/portal/Latvian/latvenergo/main_page/par_latvenergo/aktualitates/EnergoForums;

¹⁵ AS „Latvenergo” publiskais izdevums Nr.6 „Energ forum”, 2012, 4-7.lpp. Pieejams:

http://www.latvenergo.lv/portal/page/portal/Latvian/latvenergo/main_page/par_latvenergo/aktualitates/EnergoForums;

¹⁶ AS „Latvenergo” publiskais izdevums Nr.6 „Energ forum”, 2012, 9.lpp. Pieejams:

http://www.latvenergo.lv/portal/page/portal/Latvian/latvenergo/main_page/par_latvenergo/aktualitates/EnergoForums;

¹⁷ EK lieta Nr. COMP/M.3440 ENI / EDP / GDP, pieejama:

http://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m3440_20041209_610_en.pdf;

un lieta Nr. COMP / M.3268-Sydskraft/Graninge, pieejama:

http://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m3268_en.pdf;

¹⁸ EK uzraudzības lietas ziņojums, pieejams:

http://ec.europa.eu/competition/sectors/energy/inquiry/full_report_part1.pdf;

¹⁹ EK lieta Nr. COMP/M.3440 ENI / EDP / GDP, pieejama:

http://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m3440_20041209_610_en.pdf;

un lieta Nr. COMP/M. 2947 - Verbund / Energie Allianz, pieejama:

http://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m2947_20030611_600_en.pdf;

tirgus daļēji tiek regulēts, vai vairumtirdzniecība pilnībā, daļēji tiek nodrošināta caur biržu, vai arī pastāv tiešie piegādes līgumi, tāpat tirgus var tikt sadalīts šaurāk pa atsevišķiem elektroenerģijas kā produkta vairumtirdzniecības piedāvājuma veidiem (piemēram, SPOT (tagadnes darījumu) tirgus, Forward (nākotnes darījumu) tirgus, finanšu instrumentu tirgus) u.tml. Tāpat arī dažādos enerģētikas tirgu ekonomiskajos pētījumos²⁰ ir izvērtēts, vai tirgus konkrētos gadījumos (pie precīzi definētiem tirgus apstākļiem) varētu tikt definēts arī šaurāk pa diennakts atsevišķām stundām (ņemot vērā, ka elektroenerģiju ir grūti uzkrāt ekonomiski pamatotā veidā un pieprasījumam raksturīgo neelastību laikā), secinot, ka elektroenerģijas vairumtirdzniecības tirgus šaurākai sadalīšanai pa stundām, nav pietiekama pamata.

Elektroenerģijas pārvades un sadales pakalpojumi ir ar elektroenerģijas piegādi saistītie pakalpojumi, kuri, ņemot vērā piedāvājuma aspektus, ir uzskatāmi kā atsevišķi no elektroenerģijas tirdzniecības nodalāmi konkrētie tirgi. Šie tirgi pārsvarā ir regulēti, darbībai tirgū ir nepieciešams saņemt licenci, turklāt, ņemot vērā normatīvajos aktos noteikto, tirgos darbojas tikai viens operators – dabiskais monopolists, līdz ar to konkurence tirgos nepastāv (licence katrā atsevišķā ģeogrāfiskajā teritorijā tiek izsniegta tikai vienam komersantam). No patērētāja viedokļa elektroenerģijas izplatīšanu pa vienu tīklu (pārvades vai sadales) nevar aizstāt ar izplatīšanu citā elektroenerģijas tīklā. Vienlaicīgi jāatzīmē, ka elektroenerģijas sadali galalietotājiem, neizņemot licenci sadales darbībai, nelielos apjomos (līdz 1 MV spriegumam) var veikt arī komersanti, kuri izmantojot atbilstošu elektroenerģijas sadales infrastruktūru, piegādā elektroenerģiju galalietotājiem no licencētā sadales sistēmas operatora (darbojoties kā starpniekiem starp licencēto sadales sistēmas operatoru un galalietotājiem). Komisija norāda²¹, ka konkrētās preces tirgus ir elektroenerģijas pārvades tirgus, kas ietver augstsprieguma elektrotīklu izmantošanas pakalpojumus, to apkalpošanu un organizēšanu, un kurā ietilpst elektroenerģijas pārvades augstsprieguma tīkls un tam pievienotie augstsprieguma starpsavienojumi, t.i., elektroenerģijas pārvade starp dažādām vietām augstsprieguma tīklā (Latvijā 110 – 330kV tīklā). Savukārt, elektroenerģijas sadales tirgus ietver zemsprieguma elektrotīklu izmantošanas pakalpojumus, to apkalpošanu un organizēšanu, un kurā ietilpst elektroenerģijas sadales zemsprieguma tīkls un tam pievienotie zemsprieguma starpsavienojumi, t.i., elektroenerģijas sadale starp dažādām vietām (objektiem) zemsprieguma tīklā (Latvijā 0,4 – 20kV tīklā).

Elektroenerģijas balansēšanas pakalpojums sedz starpību starp tirgus dalībnieka (gala lietotāja) plānoto un faktiski patērēto elektroenerģiju, respektīvi, balansēšanas pakalpojuma ietvaros tiek nodrošināts līdzsvars elektroenerģijas tīklā katrā tirdzniecības intervālā. Balansēšanas pakalpojuma sniedzējs (Latvijā balansēšanu tīklā kopumā nodrošina pārvades tīkla operators²², kurš var slēgt balansēšanas pakalpojuma nodrošināšanas līgumus ar tirgotājiem, kas šo pakalpojumu nodrošina gala patērētājiem, kam pārdod elektroenerģiju) pārdod nepieciešamo papildus (ja faktiskais patēriņš ir lielāks nekā plānotais) elektroenerģiju patērētājam, tādējādi sedzot iztrūkumu tirdzniecības intervālā, un iepērk pārpalikušo (ja faktiskais patēriņš ir mazāks nekā

²⁰ „And/or Markets: Is there a Belgian Wholesale Electricity Market?“, pieejams:

<http://people.few.eur.nl/dijkgraaf/Epubs/electricity%20article%2023%20jan%202008.pdf>;

„The Relevant Market for Production and Wholesale of Electricity in the Nordic Countries:

An Econometric Study”, pieejams: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/eri/hecer/disc/222/therelev.pdf>;

„Report from the Nordic competition authorities 2003”, pieejams:

<http://www.kilpailuvirasto.fi/tiedostot/nordisk-energirapport.pdf>;

²¹ EK lieta Nr. COMP/M.3440 ENI / EDP / GDP, pieejama:

http://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m3440_20041209_610_en.pdf;

un lieta Nr.39351 – Swedish Interconnectors, pieejama:

http://ec.europa.eu/competition/elojade/isef/case_details.cfm?proc_code=1_39351;

²² Saskaņā ar Elektroenerģijas tirgus likuma 36.panta pirmo daļu;

plānotais) elektroenerģiju. Šāds pakalpojums ir tehniski nepieciešams, jo pārvades sistēmas operators ir atbildīgs par samērā nemainīga sprieguma uzturēšanu tīklā, respektīvi, ja konkrētā tīklā elektroenerģijas patēriņš ir lielāks nekā piedāvājums, spriegums tīklā samazinās, kas var atsevišķās vietās ietekmēt tīkla stabilitāti. Tāpat, ja tīklā padotās elektroenerģijas apjoms ir lielāks nekā patēriņš šajā konkrētajā tīklā, spriegums tīklā pārsniedz pieļaujamo augstāko robežu, tādējādi tīkla operatoram ir jālīdzsvaro patēriņā un piedāvājuma attiecība, vai nu samazinot tīklā padotās elektroenerģijas apjomu, vai arī palielinot patēriņu tīklā. Operatora sniegto balansēšanas pakalpojumu apmaksā patērētāji, kuru patēriņš nesakrīt ar iepriekš plānoto (pārsniedz vai ir mazāks nekā plānotais apjoms), parasti tiek noteikta maksa par izmantoto balansēšanas elektroenerģijas apjomu. Būtiskā atšķirība, kas balansēšanas pakalpojumu ļauj nodalīt kā atsevišķu konkrēto tirgu, ir tā, ka balansēšanas pakalpojums ir nepieciešams sprieguma nodrošināšanai tīklā, kamēr visu pārējo elektroenerģijas vairumtirdzniecības darījumu ietvaros elektroenerģija tiek iegādāta tālākai tās realizācijai iepriekš plānotos un konstantos apjomos²³. Komisija savā praksē²⁴ ir norādījusi, ka balansēšanas pakalpojums ir nodalāms kā atsevišķs konkrētais tirgus, jo visu iepriekš minēto pakalpojumu raksturojošo pazīmju kopums norāda, ka elektroenerģijas balansēšanas pakalpojums nav aizstājams ar kādu citu elektroenerģijas piegādes ietvaros sniegto pakalpojumu.

Elektroenerģijas mazumtirdzniecības tirgus ietver elektroenerģijas tirdzniecību gala patērētājiem. Mazumtirdzniecības tirgus Latvijā šobrīd ir sadalīts divos dažādos segmentos: regulētajā tirgū un neregulētajā (jeb brīvajā) tirgū. Regulētajā tirgū elektroenerģiju piegādā viens tirgotājs – publiskais tirgotājs (AS „Latvenergo”), kura piedāvātās elektroenerģijas cena tiek regulēta normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā, savukārt brīvajā tirgū elektroenerģiju var piedāvāt tirgotāji, kuri ir reģistrējušies un noslēguši pārvades un sadales sistēmas pakalpojumu līgumus ar sistēmu operatoriem, un elektroenerģijas cenu šajā tirgū nosaka patērētājam un tirgotājam savstarpēji vienojoties. Komisija ir norādījusi²⁵, ka šādu divu atsevišķu segmentu pastāvēšana var būt par iemeslu, lai tirgu sadalītu atsevišķos ģeogrāfiskajos tirgos. Šeit īpaši jāņem vērā Latvijā pastāvošie apstākļi, ka patērētājiem, kam normatīvie akti nosaka pienākumu iepirkt elektroenerģiju brīvajā tirgū, nav iespējams elektroenerģiju iegādāties regulētajā tirgū, tāpat regulētā tirgus patērētājiem (mājsaimniecībām) šobrīd nav iespējams iegādāties elektroenerģiju brīvajā tirgū, jo tirgū nav šāds piedāvājums, tādējādi starp abiem tirgus segmentiem, raugoties no patērētāju viedokļa, nepastāv preces aizstājamības iespējas. Tāpat Komisija savā praksē ir norādījusi²⁶, ka konkrētās preces tirgus var tikt definēts arī šaurāk atkarībā no elektroenerģijas pircēju (gala lietotāju) patērētās elektroenerģijas apjoma, t.i., atsevišķi tirgus industriālajiem klientiem un tirgus vidējam biznesam un mājsaimniecībām. Jāatzīmē, ka lietas²⁷ ietvaros Komisija kā

²³ EK lietas Nr. COMP/39.388 – German Electricity Wholesale Market un Nr.COMP/39.389 – German Electricity Balancing Market, pieejams:

http://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/39388/39388_2796_3.pdf;

²⁴ EK lieta Nr. COMP/M.3440 ENI / EDP / GDP, pieejama:

http://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m3440_20041209_610_en.pdf;

²⁵ EK lieta Nr. COMP/M.3440 ENI / EDP / GDP, pieejama:

http://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m3440_20041209_610_en.pdf;

un lieta Nr. COMP/39.386 – Long-term contracts France, pieejama:

http://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/39386/39386_1536_3.pdf;

²⁶ EK lieta Nr. COMP/M.3440 ENI / EDP / GDP, pieejama:

http://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m3440_20041209_610_en.pdf;

un lieta Nr. COMP/M. 2947 - Verbund / Energie Allianz, pieejama:

http://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m2947_20030611_600_en.pdf;

²⁷ EK lieta Nr. COMP/39.386 – Long-term contracts France, pieejama:

http://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/39386/39386_1536_3.pdf;

sliekšni lielajiem industriālajiem klientiem ir norādījusi gada patēriņu 7 GWh apmērā, kas ir aptuveni līdzīgs visa kopējā elektroenerģijas patēriņa gada apjomam Latvijā, tādējādi secināms, ka uzraudzības ietvaros, vērtējot tirgu kopumā Latvijā, nav pietiekama pamata nodalīt atsevišķi konkrētos tirgus atkarībā no gala lietotāju patērētās elektroenerģijas apjoma. Līdz ar to, pastāvot būtiskajām atšķirībām starp tirgus segmentu (regulētā un brīvā tirgus) struktūru, cenu dažādo noteikšanu tirgos, kā arī, nepastāvot iespējai patērētājiem vienā tirgū pieejamo elektroenerģiju aizstāt ar otrā tirgus piedāvājumu, secināms, ka Latvijā, pastāvot šādiem apstākļiem, var izdalīt 2 atsevišķus konkrētās preces tirgus, t.i., elektroenerģijas mazumtirdzniecības regulēto tirgu un elektroenerģijas mazumtirdzniecības brīvo tirgu. Vienlaicīgi jāatzīmē, ka, atverot elektroenerģijas tirgu pilnībā (arī mājsaimniecībām), visi elektroenerģijas patērētāji iegādāsies elektroenerģiju brīvajā tirgū (regulētajam tirgum vairs nepastāvēt), tādējādi konkrētais tirgus visticamāk būs vērtējams kā vienots mazumtirdzniecības tirgus kopumā, t.i., gan patērētāji, gan piegādātāji varēs brīvi darboties visā mazumtirdzniecības tirgū kopumā.

Konkrētais ģeogrāfiskais tirgus

Elektroenerģijas ražošanas un vairumtirdzniecības tirgus ģeogrāfiskās robežas ir tiešā veidā atkarīgas no elektroenerģijas piegādes iespēju ģeogrāfiskā mēroga, respektīvi, no cik plašas teritorijas elektroenerģiju ir iespējams iegādāties un piegādāt konkrētajā vietā gala patērētājam nepieciešamajā brīdī. Līdz ar to vairumtirdzniecības tirgus ģeogrāfisko robežu plašums ir atkarīgs no pieejamajiem elektroenerģijas tīklu starpsavienojumiem un tajos esošajām elektroenerģijas caurlaides iespējām, tostarp pīķa stundās, dienās ar vislielāko elektroenerģijas patēriņu u.tml. Respektīvi, ņemot vērā, ka elektroenerģiju kā produktu ir ļoti grūti uzkrāt ekonomiski izdevīgā veidā, ģeogrāfiskā tirgus plašums ir atkarīgs no tā, vai savstarpējie valstu pārvades tīklu starpsavienojumi ļauj brīvi pārvadīt elektroenerģiju abos virzienos īsos laika periodos, neradot būtiskus ierobežojumus pieprasījuma un piedāvājuma savstarpējā korelācijā. Tieši šī iemesla dēļ, ar mērķi vienot elektroenerģijas dažādu valstu nacionālā mēroga konkrētos tirgus, tiek izstrādāti un īstenoti projekti, kuru ietvaros tiek rekonstruētas vai no jauna būvētas elektroenerģijas pārvades līnijas, kuras varētu nodrošināt pietiekamu elektroenerģijas caurlaides spēju starp atsevišķiem konkrētajiem tirgiem. Komisija savā līdzšinējā praksē²⁸ ir norādījusi, ka elektroenerģijas vairumtirdzniecības tirgus visticamāk ir vērtējams kā nacionāla mēroga, ņemot vērā esošos starpvalstu pārvades tīklu savienojumus, kas visbiežāk nav tik labi attīstīti, lai bez ierobežojumiem ļautu pārvadīt elektroenerģiju abos virzienos atbilstoši maksimālajam pieprasījumam vienā vai otrā teritorijā. Uzraudzības ietvaros elektroenerģijas vairumtirdzniecības ģeogrāfiskā tirgus definīcija tiek atstāta atvērta, vienlaikus, pirmšķietami prezumējot, ka, ņemot vērā esošos Latvijas patēriņam pieejamos starpsavienojumus un to caurlaides spēju²⁹, kā arī izvērtējot šī brīža elektroenerģijas vairumtirdzniecības cenu atšķirības starp Nord Pool Spot biržā identificētajām cenu zonām reģionā³⁰ (kas liecina, ka tirgus nav pilnībā savstarpēji integrēts) elektroenerģijas vairumtirdzniecības ģeogrāfiskais tirgus visticamāk varētu tikt vērtēts kā nacionāla mēroga.

²⁸ EK lieta Nr. COMP/M.3440 ENI / EDP / GDP, pieejama:

http://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m3440_20041209_610_en.pdf;

²⁹ AS „Augstspriegumu tīkls” interneta vietnē pieejamā informācija:

http://www.ast.lv/lat/elektroenerģijas_sistema/energosisistemas_pasreizejais_stavoklis/starpvalstu_skersgri_ezumu_caurlaides_spejas/;

³⁰ Nord Pool Spot biržas informācija, pieejams: <http://www.nordpoolspot.com/Market-data1/Elspot/Area-Prices/ALL1/Hourly/>;

Elektroenerģijas pārvades un sadales pakalpojumu ģeogrāfiskā teritorija ir ierobežota ar to teritorijas daļu, kurā atbilstoši operatoru tīklu piederībai, esamībai un tiem izsniegtās licences darbības teritorijai (katram no sistēmu operatoriem ir izsniegta licence pārvades vai sadales pakalpojumu sniegšanai konkrētā teritorijā) - tādējādi arī pakalpojumu sniegšanas teritorija ir ierobežota atbilstoši konkrētai teritorijai. Līdzīgu uzskatu, definējot ģeogrāfisko sistēmas pakalpojumu tirgu, ir paudusi arī Komisija savās lietās³¹. Atbilstoši publiski pieejamajai informācijai³² par komersantiem izsniegtajām licencēm pārvades un sadales pakalpojumu sniegšanai Latvijas teritorijā, secināms, ka elektroenerģijas pārvades ģeogrāfiskais tirgus ir visa Latvijas teritorija kopumā (licence izsniegta AS „Augstspriegumu tīkls” darbībai visā Latvijas teritorijā), savukārt attiecībā uz sadales konkrēto tirgu secināms, ka Latvijas teritorijā ir 11 elektroenerģijas sadales ģeogrāfiskie tirgi (licences izsniegtas kopumā 11 komersantiem, katram darbībai konkrētā teritorijā).

Elektroenerģijas balansēšanas konkrētais ģeogrāfiskais tirgus arī ir nacionāla mēroga, t.i., Latvijas teritorija kopumā. Šāds apsvērums izriet no normatīvo aktu regulējuma³³, kas nosaka vienotu balansēšanas pakalpojuma sniegšanas kārtību visā Latvijas teritorijā, kā arī nosakot pārvades sistēmas operatoram pienākumu nodrošināt pakalpojumu tieši Latvijas teritorijā. Tāpat arī Komisija norāda³⁴, ka elektroenerģijas balansēšanas tirgus, ņemot vērā pakalpojuma būtību un piesaisti konkrētas valsts pārvades operatoram, ir vērtējams kā nacionāla mēroga.

Elektroenerģijas mazumtirdzniecības konkrētais ģeogrāfiskais tirgus (gan regulētais tirgus, gan arī brīvais tirgus) ir vērtējams kā Latvijas teritorija kopumā. Šāds apsvērums izriet, ņemot vērā Latvijas nelielo teritoriju un vienādos pieprasījuma un piedāvājuma apstākļus visā Latvijas teritorijā kopumā, t.i., visā valsts teritorijā ir vienādi tirgus darbības priekšnosacījumi (tostarp normatīvais regulējums), tāpat ģeogrāfisko mērogu apliecina arī tirgus faktiskā situācija (tirgotāji darbojas visā valsts teritorijā). Tāpat arī Komisija ir norādījusi³⁵, ka elektroenerģijas mazumtirdzniecības tirgus ir vērtējams kā nacionāla mēroga.

Konkrētie tirgi

Ņemot vērā iepriekš norādīto elektroenerģijas piegādes struktūru un posmus Latvijā, kā arī analizēto Komisijas un citu valstu līdzšinējo praksi attiecībā uz konkrēto tirgu definēšanu elektroenerģijas piegādēs, uzraudzības lietā elektroenerģijas piegādes ķēdes ietvaros saskaņā ar Konkurences likuma pirmā panta 4.punktu var identificēt šādus konkrētos tirgus:

- elektroenerģijas ražošanas un vairumtirdzniecības tirgus Latvijas teritorijā;
- elektroenerģijas pārvades tirgus Latvijas teritorijā;
- elektroenerģijas sadales tirgus atsevišķi katrā licences darbības (sadales tīklu) teritorijā;
- elektroenerģijas balansēšanas tirgus Latvijas teritorijā;
- elektroenerģijas mazumtirdzniecības regulētais tirgus Latvijas teritorijā;

³¹ EK lieta Nr. COMP/M.3440 ENI / EDP / GDP, pieejama:

http://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m3440_20041209_610_en.pdf;

³² SPRK interneta vietnē pieejamā informācija par izsniegtajām licencēm. Pieejams:

<http://www.sprk.gov.lv/index.php?sadala=108>;

³³ 05.05.2005. likums „Elektroenerģijas tirgus likums”, pieejams:

<http://www.likumi.lv/doc.php?id=108834>;

³⁴ EK lieta Nr. COMP/M.3440 ENI / EDP / GDP, pieejama:

http://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m3440_20041209_610_en.pdf;

³⁵ EK lieta Nr. COMP/M.3440 ENI / EDP / GDP, pieejama:

http://ec.europa.eu/competition/mergers/cases/decisions/m3440_20041209_610_en.pdf;

un lieta Nr. COMP/39.386 – Long-term contracts France, pieejama:

http://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/39386/39386_1536_3.pdf;

- elektroenerģijas mazumtirdzniecības brīvais tirgus Latvijas teritorijā.

KP mērķis, uzsākot tirgus uzraudzību, bija izvērtēt elektroenerģijas mazumtirdzniecības brīvā tirgus konkurences apstākļus un situāciju tirgū, tādējādi pārējo uzraudzības ietvaros identificēto konkrēto tirgu definīcijas tiek atstātas atvērtas, pēc nepieciešamības konkrētu izvērtējamo lietu ietvaros precīzi definējot konkrētos tirgus (varbūtēji sašaurinot vai paplašinot uzraudzības ietvaros identificētos konkrētās preces un ģeogrāfiskos tirgus).

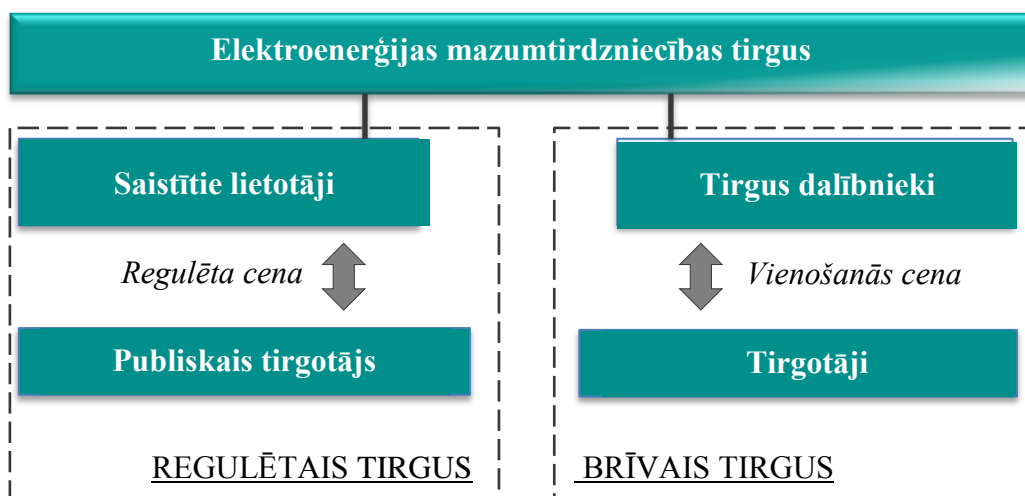
ELEKTROENERĢIJAS MAZUMTIRDZniecība

3. Elektroenerģijas mazumtirdzniecības tirgus struktūra

Elektroenerģijas tirgus Latvijā ir atvērts kopš 01.07.2007. Elektroenerģijas tirdzniecības tirgu kopumā Latvijā veido divi atšķirīgi tirgi, t.i., elektroenerģijas brīvais tirgus (patērētāji pērk elektroenerģiju brīvajā tirgū par cenu, ko nosaka savstarpēji vienojoties ar tirgotāju) un elektroenerģijas regulētais tirgus (patērētāji, kuriem ir tiesības saņemt universālo pakalpojumu un kuri neizmanto iespēju kļūt par elektroenerģijas tirgus dalībniekiem, saņem elektroenerģiju par iepriekš noteiktu – regulētu cenu no publiskā tirgotāja).

Attēls Nr.4

Elektroenerģijas mazumtirdzniecības tirgus dalījums Latvijā

Avots: izveidots saskaņā ar normatīvo regulējumu.

3.1. Elektroenerģijas regulētais tirgus

Daļa no elektroenerģijas patērētājiem – mājsaimniecības, pēc brīvprātības principa var izvēlēties, vai iepirkt elektroenerģiju brīvajā tirgū no sevis izvēlēta tirgus dalībnieka, vai arī iegādāties elektroenerģiju par regulēto cenu no publiskā tirgotāja. Kopš 01.11.2012. tiesības iegādāties elektroenerģiju par regulēto cenu ir tikai tiem lietotājiem, kas elektroenerģiju patērē mājsaimniecības vajadzībām (saistītajiem lietotājiem), savukārt pārējiem lietotājiem elektroenerģija ir jāpērk brīvajā tirgū.

Atbilstoši Elektroenerģijas tirgus likumam publiskais tirgotājs³⁶ saskaņā ar regulatora (SPRK) izvirzītajiem nosacījumiem nodrošina elektroenerģijas piegādi saistītajiem lietotājiem par regulatora noteiktiem tarifiem vai par tarifiem, ko noteicis

³⁶ Atsevišķos gadījumos arī sadales sistēmas operators, kura sadales tīkliem pieslēgti mazāk par simt tūkstošiem lietotāju, to skaitā saistītais lietotājs (Elektroenerģijas tirgus likuma 32.panta trešā daļa);

attiecīgais pakalpojumu sniedzējs saskaņā ar regulatora noteikto tarifu aprēķināšanas metodiku, ja ir saņemta regulatora atļauja (tarifos tiek iekļauta maksa par elektroenerģiju, maksa par sistēmas pakalpojumiem un obligātā iepirkuma komponentes³⁷ maksa). Saskaņā ar šī likuma normām, Latvijas teritorijā darbojas viens publiskais tirgotājs (šobrīd tas ir AS „Latvenergo”), ko izvēlas komersants, kuram ir sadales licence ar Latvijā vislielāko zonu un kura tīkliem pieslēgto lietotāju skaits ir vislielākais Latvijā (šobrīd AS „Sadales tīkls”), līdz ar to šajā elektroenerģijas mazumtirdzniecības tirgus daļā, t.i., saistīto lietotāju jeb regulētajā tirgū, konkurence starp elektroenerģijas tirgotājiem nepastāv, bet elektroenerģijas cenas tiek regulētas, ko īsteno SPRK.

Publiskajam tirgotājam ir pienākums piegādāt elektroenerģiju visiem saistītajiem lietotājiem visā Latvijas teritorijā balstoties uz elektroenerģijas piegādes līgumu, kas noslēgts starp publisko tirgotāju un saistīto lietotāju. Tādējādi saistītie lietotāji (mājsaimniecības), kas nav izmantojuši savu iespēju iegādāties elektroenerģiju brīvajā tirgū, elektroenerģiju var iegādāties no publiskā tirgotāja (šobrīd AS „Latvenergo”) par regulētu cenu.

3.2. Elektroenerģijas brīvais tirgus

3.2.1. Tirgus atvēršana

Latvija elektroenerģijas tirgus atvēršanas procesu uzsāka 01.07.2007., kad, atbilstoši tobrīd spēkā esošās Eiropas Parlamenta un Padomes 26.06.2003. direktīvas 2003/54/EK par elektroenerģijas tirgus kopīgiem noteikumiem prasībām, spēkā stājās Elektroenerģijas tirgus likuma norma, paredzot, ka visiem elektroenerģijas galalietotājiem, kam ir pieslēgums pārvades sistēmai, ir tiesības bez ierobežojumiem mainīt elektroenerģijas tirgotāju.

Latvijā elektroenerģijas tirgus atvēršana līdz šim brīdim notikusi trīs posmos³⁸:

- **1.posms.** Saskaņā ar 2007.gadā spēkā esošajiem Elektroenerģijas tirdzniecības un lietošanas noteikumiem (Ministru kabineta 26.06.2007. noteikumi Nr.452 „Elektroenerģijas tirdzniecības un lietošanas noteikumi”) tiesības saņemt elektroenerģiju par regulētu cenu bija mājsaimniecībām un komersantiem, kuru gada apgrozījums vai bilances kopsumma nepārsniedz 7 milj. LVL un kuru algoto darbinieku skaits bija mazāks par 50 darbiniekiem. Pie šādiem nosacījumiem elektroenerģiju tirgū pirka aptuveni 1700 elektroenerģijas lietotāju (energoietilpīgie un lielie komersanti), kas veidoja aptuveni 35% no Latvijas gada elektroenerģijas patēriņa. Pirmie faktiskie darījumi elektroenerģijas tirgū saskaņā ar šiem nosacījumiem notika 2008.gadā.
- **2.posms.** Pakāpeniski samazinot saistīto elektroenerģijas lietotāju loku Latvijā, saskaņā ar Ministru kabineta 29.11.2011. noteikumiem Nr.914 „Elektroenerģijas tirdzniecības un lietošanas noteikumi”) kopš 01.04.2012. tirgū tika iesaistīti lietotāji, kuru pieslēguma spriegums pārsniedz 400 V un ievadaizsardzības aparāta nominālā strāva pārsniedz 100 A, proti, aptuveni 4800 vidēji lieli elektroenerģijas patērētāji ar vidējo patēriņu 200 MWh/gadā, kas Latvijas elektroenerģijas tirgus brīvo daļu palielināja līdz aptuveni 66%.
- **3.posms.** Elektroenerģijas tirdzniecības un lietošanas noteikumu 31.08.2012. grozījumi paredz, ka tiesības saņemt universālo pakalpojumu ir tikai tiem lietotājiem, kas elektroenerģiju patērē mājsaimniecības vajadzībām. Pārējie

³⁷ SPRK noteiktā kārtībā aprēķināta un regulatora apstiprināta maksa latos par kilovatstundu, kas kompensē publiskā tirgotāja papildu izdevumus par obligātā iepirkuma ietvaros iepirkto elektroenerģiju, kas saražota koģenerācijā, izmantojot atjaunojamus energoresursus, salīdzinot ar tāda paša apjoma elektroenerģijas iepirkumu elektroenerģijas tirgū;

³⁸ Ekonomikas ministrijas „Informatīvais ziņojums par elektroenerģijas cenu pieauguma riskiem un to ierobežošanu”, pieejams: <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=30175>;

lietotāji no 01.11.2012. zaudēja tiesības saņemt universālo pakalpojumu. Ar šādu universāla pakalpojuma regulējumu elektroenerģijas tirgū tika iesaistīti vēl aptuveni 20 000 lietotāju, kas ir 2,3% no lietotājiem un patērē ap 9% no Latvijā kopā patērētās elektroenerģijas, līdz ar to Latvijas atvērta elektroenerģijas tirgus daļa pašlaik sasniedz aptuveni 75% no kopējā patēriņa.

Tirgus pilnīga atvēršana sākotnēji bija plānota 01.09.2013., taču šobrīd vairs nav precīzi definēti termiņi tirgus atvēršanai mājtsaimniecībām.

Jāatzīmē, ka Igaunija savu elektroenerģijas tirgus atvēršanu ir veikusi pakāpeniski jau no 2004.gada un, sākot ar 01.01.2013., Igaunijas elektroenerģijas tirgus ir pilnībā atvērts un pienākums pirkt elektroenerģiju brīvajā tirgū ir visiem elektroenerģijas lietotājiem, ieskaitot mājtsaimniecības. Savukārt Lietuvā elektroenerģijas tirgus ir atvērts kopš 2010.gada, pakāpeniski nosakot pienākumu iepirkt elektroenerģiju brīvajā tirgū arvien plašākam lietotāju lokam. Šobrīd Lietuvā elektroenerģija par tirgus cenu ir jāpērk visiem lietotājiem, izņemot mājtsaimniecības, kurām tiesības saņemt elektroenerģiju par regulētu cenu tiks saglabātas līdz 2015.gadam³⁹.

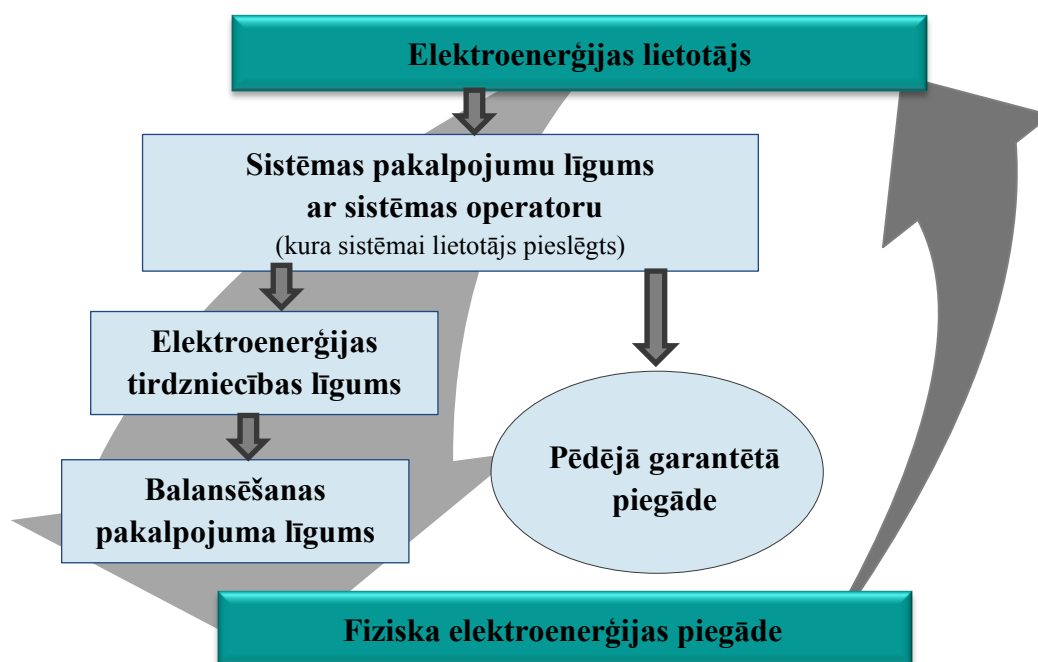
3.2.2. Elektroenerģijas brīvā tirgus organizācija

Atbilstoši uz ziņojuma sagatavošanas brīdi pēdējiem veiktajiem brīvā tirgus paplašināšanas pasākumiem, kopš 01.11.2012. tiesības iegādāties elektroenerģiju par regulēto cenu ir tikai tiem lietotājiem, kas elektroenerģiju patērē mājtsaimniecības vajadzībām, savukārt pārējiem lietotājiem ir noteikts pienākums iegādāties elektroenerģiju tikai brīvajā tirgū, respektīvi, tiem nav iespēja iegādāties elektroenerģiju par regulētajām cenām.

Elektroenerģijas piegāde lietotājam, kas ir elektroenerģijas tirgus dalībnieks, līdz elektroietaišu piederības robežai notiek saskaņā ar Elektroenerģijas tirdzniecības un lietošanas noteikumiem, sistēmas pakalpojumu līgumu, elektroenerģijas tirdzniecības līgumu un balansēšanas pakalpojuma līgumu, kas var būt elektroenerģijas tirdzniecības līguma sastāvdaļa. Tādējādi, lai lietotājs varētu saņemt elektroenerģiju, tam ir vai nu jānoslēdz līgumi par visiem elektroenerģijas piegādes procesā nepieciešamajiem pakalpojumiem (sistēmas pakalpojumiem, elektroenerģijas tirdzniecības pakalpojumu un balansēšanas pakalpojumu), vai arī, noslēdzot sistēmas pakalpojumu līgumu, bet neesot spēkā esošiem tirdzniecības un balansēšanas pakalpojumu līgumiem, saņemt elektroenerģiju pēdējās garantētās piegādes ietvaros.

³⁹ Ekonomikas ministrijas „Informatīvais ziņojums par elektroenerģijas cenu pieauguma riskiem un to ierobežošanu”, pieejams: <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=30175>;

Elektroenerģijas piegādes brīvajā tirgū līgumiskās attiecības

Avots: izveidots saskaņā ar normatīvo regulējumu.

Sistēmas pakalpojumu līgumu lietotājs slēdz ar to sistēmas operatoru, kura sistēmai lietotājs ir pieslēgts. Līgums nodrošina sistēmas pakalpojumu (elektroenerģijas pārvades un sadales) un palīgpakalpojumu⁴⁰ izmantošanu, nosaka to sniegšanas, saņemšanas un apmaksas kārtību. Tipveida sistēmas pakalpojumu līgumu apstiprina SPRK. Maksu par sistēmas pakalpojumiem aprēķina atbilstoši elektroenerģijas komercuzskaites mērāparātu rādījumiem un saskaņā ar SPRK apstiprinātajiem diferencētajiem sistēmas pakalpojumu tarifiem. Kopā ar sistēmas pakalpojumiem lietotājs maksā arī obligātā iepirkuma komponentes (turpmāk – OIK) SPRK apstiprinātu maksu. Lietotājs pienākumu lietotāja vārdā norēķināt ar sistēmas operatoru par sniegtajiem pakalpojumiem un attiecināmo OIK var elektroenerģijas tirdzniecības līgumā deleģēt tirgotājam. Tāpat arī sistēmas pakalpojuma līguma noslēgšanas tiesības sistēmas operatora vārdā var tikt deleģētas tirgotājam (tirgotājam un sistēmas operatoram iepriekš vienojoties).

Elektroenerģijas tirdzniecības līgumu lietotājs slēdz ar izvēlēto elektroenerģijas tirgotāju par elektroenerģijas piegādi (lietotājs var slēgt vairākus līgumus ar dažādiem tirgotājiem). Elektroenerģijas tirdzniecības līgumā jānorāda līguma spēkā stāšanās laiks, darbības termiņš, līguma pirmstermiņa laušanas kārtība, elektroenerģijas piegādes grafiku saskaņošanas kārtība, elektroenerģijas cena vai tās noteikšanas formula, norēķinu kārtība un kontaktpersonas. Pastāvot konkurencei starp elektroenerģijas tirgotājiem, elektroenerģijas cenu (vai tās noteikšanas formulu) nosaka lietotājam un tirgotājam savstarpēji vienojoties.

Balansēšanas pakalpojuma līgumu slēdz balansēšanas pakalpojuma sniedzējs (pārvades sistēmas operators vai elektroenerģijas tirgus dalībnieks, kurš sniedz balansēšanas pakalpojumu citiem elektroenerģijas tirgus dalībniekiem un kurš ir noslēdzis balansēšanas pakalpojuma līgumu ar pārvades sistēmas operatoru) un lietotājs par balansēšanas pakalpojuma sniegšanu. Balansēšanas pakalpojums sedz starpību starp

⁴⁰ Saskaņā ar Elektroenerģijas tirgus likumā noteiktajām definīcijām, palīgpakalpojumi ir pakalpojumi, kas nepieciešami elektroenerģijas pārvades sistēmas balansēšanas darbības nodrošināšanai;

lietotāja plānoto un faktiski patērēto elektroenerģiju (tas ietver tādas darbības kā balansēšanas elektroenerģijas iepirkšana un pārdošana, elektroenerģijas balansa aprēķinu un norēķinu veikšana). Balansēšanas aprēķinus veic un balansējošās enerģijas cenu nosaka pārvades sistēmas operators saskaņā ar Tīkla kodeksu⁴¹. Balansēšanas nosacījumi var tikt ietverti tirdzniecības līgumā, līdz ar to nav nepieciešams par to noslēgt atsevišķu līgumu.

Ja lietotājam nav spēkā esošs tirdzniecības vai balansēšanas pakalpojumu līgums, elektroenerģijas piegāde šādam lietotājam notiek pēdējās garantētās piegādes ietvaros. Elektroenerģijas piegāde pēdējās garantētās piegādes ietvaros notiek par tirgotāja (kuru izvēlas sistēmas operators) noteiktu cenu, kura vismaz mēnesi pirms katra norēķina perioda ir publicēta tirgotāja tīmekļa vietnē. Lietotājam ir pienākums norēķināties ar sistēmas operatora izvēlēto elektroenerģijas tirgotāju par piegādāto elektroenerģiju pēdējās garantētās piegādes ietvaros.

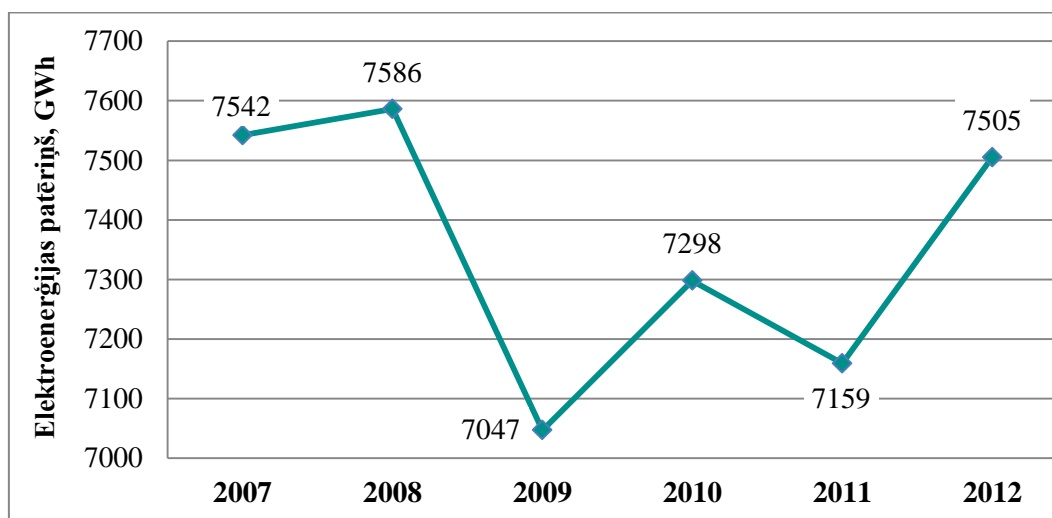
4. Elektroenerģijas mazumtirdzniecības tirgus apjoms

4.1. Elektroenerģijas patēriņš Latvijā

Identificējot Latvijas kopējo elektroenerģijas patēriņu, uzraudzības ietvaros tika izvērtēti Centrālās statistikas pārvaldes (turpmāk – CSP) dati par elektroenerģijas piegādes apjomiem iekšējam tirgum⁴². Atbilstoši CSP skaidrojumam, elektroenerģijas piegādēs iekšējam tirgū (piegāžu apjomā) tiek ietverti realizējamās elektroenerģijas piegādes apjomi iekšējam tirgum, ieskaitot pārvades un sadales zudumus un enerģētikas sektora elektroenerģijas patēriņu sava uzņēmuma vajadzībām⁴³.

Attēls Nr.6

Elektroenerģijas patēriņš Latvijā (piegādes iekšējam tirgum) no 2007.-2012.g., GWh

Avots: izveidots pēc CSP datiem.

⁴¹ Saskaņā ar Elektroenerģijas tirgus likumu pieņemts SPRK 24.02.2010. lēmums Nr.1/3 „Tīkla kodekss”, kas nosaka elektroenerģijas sistēmas vadības un lietošanas kārtību un elektroenerģijas tirgus dalībnieku darbības, kārtību, kādā pārvades sistēmas operators sniedz pārvades sistēmas pakalpojumus un nodrošina balansēšanu un stabilitāti elektroenerģijas sistēmā saskaņā ar taisnīguma, atklātības un vienlīdzības principiem, kritērijus un kārtību, kādā sistēmas operators var pieprasīt garantijas no sistēmas dalībniekiem, lai nodrošinātu maksājumus par balansēšanas pakalpojumu. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=205904>;

⁴² Pieejams: <http://data.csb.gov.lv/DATABASE/vide/%C4%AAstermi%C5%86a%20statistikas%20dati/Ener%C4%A3%C4%93tika/Ener%C4%A3%C4%93tika.asp>;

⁴³ CSP definīcija. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/termini/piegades-ieksejam-tirgum-elektroenerģija-36939.html>;

Elektroenerģijas patēriņa kopējais apjoms 2007.gadā Latvijā bija 7542 GWh, bet 2008.gadā – 7586 GWh, kas ir lielākais patēriņa apjoms perioda ietvaros. 2009.gadā salīdzinot ar 2007.gadu elektroenerģijas patēriņa apjoms samazinājās par 7,1%, sasniedzot zemāko līmeni perioda ietvaros (7047 GWh). 2012.gadā salīdzinot ar 2009.gadu kopējais elektroenerģijas patēriņa apjoms bija pieaudzis par 6,5% līdz 7505 GWh, sasniedzot aptuvenu 2007.gada līmeni, tomēr tas vēl joprojām bija par 1,0% zemāks kā 2008.gadā.

Nemot vērā tirgus dalībnieku vidējo svērto mazumtirdzniecības cenu brīvajā tirgū Latvijā 2012.gadā – 34,45 LVL/MWh⁴⁴, var identificēt (attiecinot brīvā tirgus cenu uz visu kopējo elektroenerģijas patēriņu (tostarp regulētā tirgus patēriņu)), ka elektroenerģijas tirgus Latvijā kopējais apgrozījums ir aptuveni 260 milj. LVL.

Šobrīd no kopējā tirgus (7505 GWh) aptuveni 75% ir atvērts (izņemot mājsaimniecības), līdz ar to var secināt, ka brīvā tirgus apjoms, ņemot vērā 2012.gada patēriņa apjomu, ir aptuveni 5629 GWh, bet regulētā tirgus apjoms – aptuveni 1876 GWh. Atverot tirgu pilnībā, viss valstī patērētās elektroenerģijas apjoms tiks iegādāts brīvā elektroenerģijas tirgus ietvaros, palielinot tā kopējo apjomu.

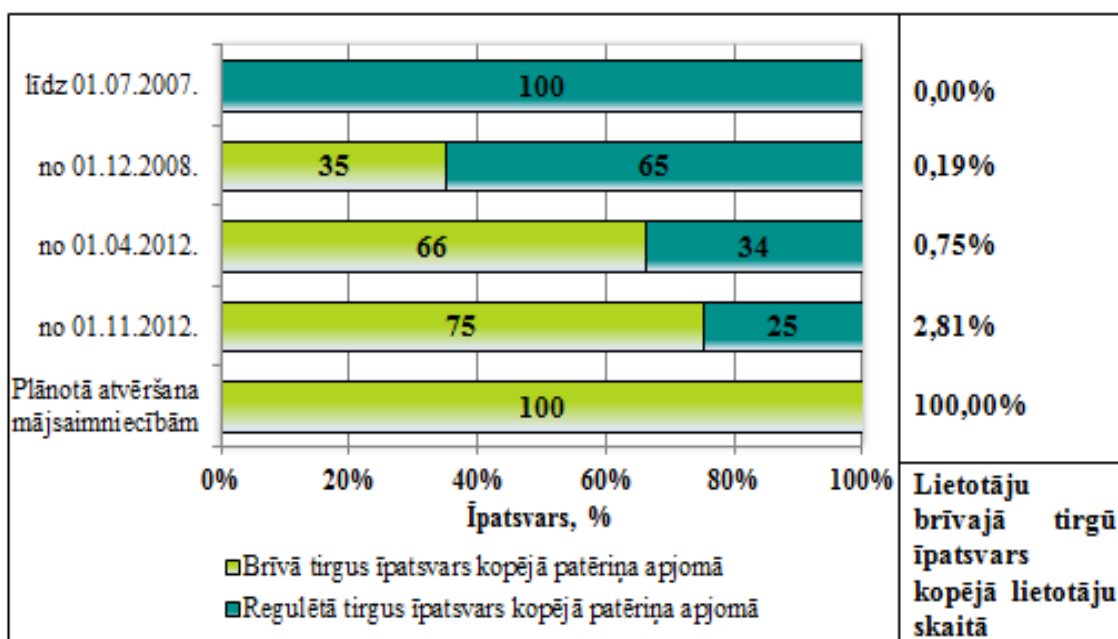
Vienlaikus, salīdzinot Latvijas elektroenerģijas patēriņa apjomu (7505 GWh) ar citām valstīm, kuru elektroenerģijas tirgi ir integrēti Nord Pool Spot biržas ietvaros (un kuru integritāte būtiski palielināsies pēc Estlink 2 un NordBalt starpsavienojumu izbūves), t.i., Lietuvu, Igauniju, Somiju, Zviedriju un Norvēģiju, secināms, ka Latvijas kopējais patēriņa apjoms veido tikai 1,8% no kopējā šo valstu apjoma (425 000 GWh).

4.2. Elektroenerģijas brīvā tirgus apjoms atbilstoši normatīvajiem aktiem

Kā 3.2.1.apakšpunktā norādīts, Latvijā elektroenerģijas tirgus atvēršana līdz šim brīdim ir notikusi trīs posmos, savukārt tirgus pilnīgas atvēršanas termiņš (tirgus atvēršana mājsaimniecībām) vēl nav noteikts. Atbilstoši katrā no tirgus atvēršanas posmiem normatīvajos aktos noteiktajiem kritērijiem elektroenerģijas lietotājiem, kuriem ir pienākums iesaistīties elektroenerģijas brīvajā tirgū (zaudējot tiesības saņemt elektroenerģiju universālā pakalpojuma ietvaros par regulētu cenu), ir identificējams aptuvenais brīvajā tirgū iesaistīto elektroenerģijas lietotāju skaits un to kopējais patērētās elektroenerģijas apjoms.

⁴⁴ Vidējās svērtā elektroenerģijas brīvā tirgus mazumtirdzniecības cena aprēķināta no tirgus dalībnieku sniegtās informācijas par elektroenerģijas tirdzniecības rādītājiem brīvajā tirgū;

Elektroenerģijas kopējā apjoma un lietotāju struktūra pa tirgus atvēršanas posmiem

Avots: izveidots izmantojot AS „Latvenergo” informāciju⁴⁵.

Lietotāju, kuriem ir pienākums elektroenerģiju iegādāties brīvajā tirgū, īpatsvars kopējā lietotāju skaitā (ņemot vērā, ka lielāko lietotāju īpatsvaru veido mājsaimniecības) tirgus atvēršanas procesā līdz 2013.gadam nav būtiski pieaudzis, savukārt elektroenerģijas patēriņa apjoms brīvajā tirgū līdz 2013.gadam ir būtiski palielinājies, t.i., no 01.12.2008. līdz 01.04.2012. tikai 35% no tirgū patērētās elektroenerģijas bija pienākums iegādāties brīvajā tirgū, turpretī pēc diviem tirgus atvēršanas posmiem 2012.gadā, lietotājiem brīvajā tirgū ir pienākums iegādāties jau 75% no kopējās Latvijā patērētās elektroenerģijas. Atbilstoši normatīvajiem aktiem, kas nosaka, ka šobrīd elektroenerģijas tirgū universālo pakalpojumu saņemt tiesības ir tikai mājsaimniecībām, brīvajā tirgū elektroenerģiju ir jāiegādājas 2,81% no kopējo lietotāju skaita, šo lietotāju patēriņam veidojot aptuveni 75% no kopējā tirgus patēriņa apjoma. Tirgus pilnā apmērā tiks atvērts, kad arī mājsaimniecībām būs pienākums elektroenerģiju iegādāties brīvajā elektroenerģijas tirgū.

4.3. Faktiskais brīvā tirgus apjoms Latvijā

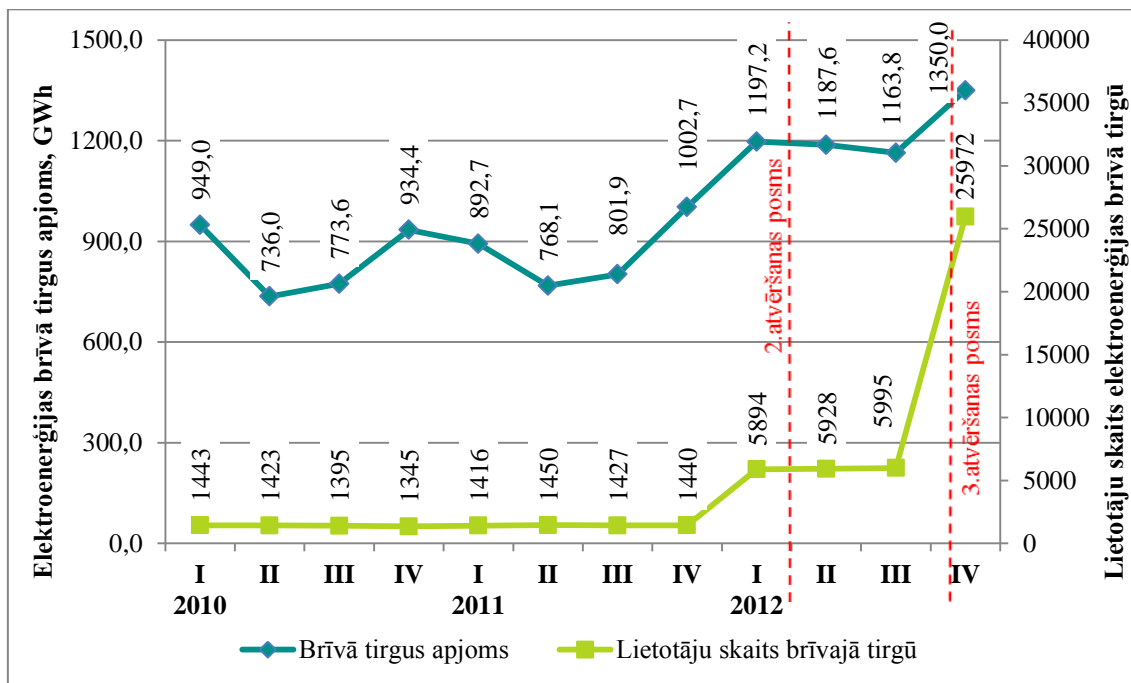
Izvērtētais elektroenerģijas brīvā tirgus apjoms atbilstoši normatīvajiem aktiem ir aptuveni to lietotāju skaits, kuriem konkrētajā tirgus atvēršanas posmā ir uzlikts pienākums iesaistīties brīvajā tirgū, un šo klientu patērētās elektroenerģijas apjoms. Ņemot vērā, ka ne visi no šiem elektroenerģijas lietotājiem arī faktiski uzreiz ir iesaistījušies elektroenerģijas brīvajā tirgū (neizvēloties elektroenerģijas tirgotāju un nevienojoties ar tirgotāju par elektroenerģijas piegādes apjomiem un tās cenu, bet, pēc tiesību saņemšanas universālo pakalpojumu zaudēšanas, saņemot elektroenerģiju pēdējās garantētās piegādes ietvaros), vienlaicīgi ņemot vērā, ka kopš 2007.gada elektroenerģijas brīvajā tirgū pēc brīvprātības principa var iesaistīties ikviens elektroenerģijas lietotājs (saglabājot savas tiesības saņemt universālo pakalpojumu par regulētu cenu), secināms, ka elektroenerģijas brīvā tirgus apjoms, kas iegūts apkopojot

⁴⁵Pieejams: www.latvenergo.lv/portal/page/portal/Latvian/latvenergo/main_page/par_latvenergo/elektribas_cena;

visu elektroenerģijas tirgotāju sniegto informāciju par to realizācijas apjomiem un klientu skaitu brīvajā tirgū, un kas ir uzskatāms par faktisko tirgus apjomu, var būt atšķirīgs no elektroenerģijas brīvā tirgus apjoma atbilstoši normatīvajiem aktiem.

Attēls Nr.8

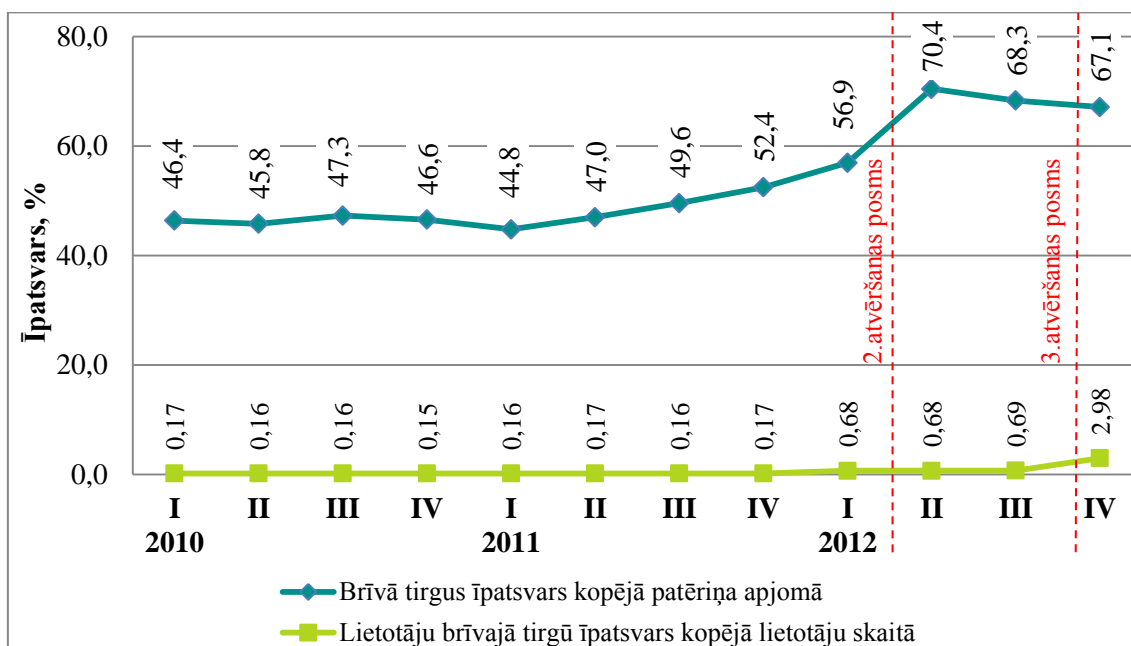
Elektroenerģijas brīvā tirgus apjoms un lietotāju skaits no 2010.g. I cet. -2012.g. IV cet.

Avots: izveidots pēc tirgus dalībnieku informācijas.

Attēls Nr.9

Elektroenerģijas brīvā tirgus apjoma un lietotāju skaita īpatsvars kopējā elektroenerģijas tirgū no 2010.g. I cet. -2012.g. IV cet.

Avots: izveidots pēc CSP, AS „Latvenergo” datiem un tirgus dalībnieku informācijas.

Patērētais elektroenerģijas apjoms brīvajā tirgū gada ietvaros ir svārstīgs, I un IV cet. tas ir lielāks, bet II un III cet. mazāks (vērojams sezonāls raksturs).

2010.gadā kopumā elektroenerģijas brīvā tirgus apjoms bija 3393,1 GWh, kas veidoja 46,5% no kopējā elektroenerģijas patēriņa Latvijā. Vismazākais īpatsvars ir bijis 2010.gada II cet. – 45,8%, bet vislielākais III cet. – 47,3%. 2011.gadā kopējais brīvā tirgus apjoms ir pieaudzis par 2,1% (brīvajā tirgū realizējot 3465,3 GWh), savukārt īpatsvars kopējā elektroenerģijas patēriņā ir pieaudzis līdz 48,4%, kas ir noticis gan uz nelielā brīvā tirgus apjoma pieauguma rēķina, gan arī uz kopējā elektroenerģijas patēriņa nelielā samazinājuma rēķina 2011.gadā, salīdzinot ar 2010.gadu. Turklāt, izvērtējot īpatsvara pieaugumu 2011.gadā pa ceturkšņiem, secināms, ka īpatsvars kopējā patēriņa apjomā ir pieaudzis katru ceturksni, respektīvi, I cet. – 44,8%, II cet. – 47,0%, III cet. – 49,6%, bet IV cet. – 52,4%. Vienlaicīgi jāatzīmē, ka lietotāju, kuri elektroenerģiju iegādājušies brīvajā tirgū, skaits periodā no 2010.gada sākuma līdz 2011.gada beigām nav būtiski mainījies, t.i., brīvā tirgus apstākļos periodā no 2010.-2011.gadam elektroenerģiju iegādājās aptuveni 1400 lietotāji, kas veido 0,16% no kopējā elektroenerģijas lietotāju skaita Latvijā.

Nemot vērā īstenotos elektroenerģijas tirgus atvēršanas pasākumus, 2012.gadā elektroenerģijas brīvā tirgus apjoms un lietotāju skaits būtiski palielinājās. Kopumā 2012.gadā elektroenerģijas brīvā tirgus apjoms bija 4898,6 GWh (par 41,4% vairāk nekā 2011.gadā), kas veidoja 65,3% no kopējā elektroenerģijas patēriņa, kas ir par 16,9 %-punktiem vairāk nekā 2011.gadā. Vismazākais īpatsvars ir bijis 2012.gada I cet. – 56,9%, bet vislielākais II cet. – 70,4%, savukārt III un IV cet. elektroenerģijas brīvā tirgus īpatsvars (neskatoties uz apjoma pieaugumu absolūtās vērtībās), ir nedaudz samazinājies līdz 67,1%, kas visticamāk ir izskaidrojams ar kopējo elektroenerģijas patēriņa pieaugumu Latvijā. Elektroenerģijas lietotāju, kuri elektroenerģiju iegādājušies brīvajā tirgū, skaits 2012.gada IV cet. ir pieaudzis 18 reizes (līdz aptuveni 26 000 lietotāju), salīdzinot ar 2011.gada IV cet. rādītāju – 1440 lietotājiem, tāpat ir pieaudzis arī brīvā elektroenerģijas tirgus klientu (lietotāju) īpatsvars kopējā elektroenerģijas lietotāju skaitā no 0,17% 2011.gada IV cet. līdz 2,98% 2012.gada IV cet.

Nemot vērā iepriekš konstatēto, secināms, ka faktiski 2012.gada beigās elektroenerģiju brīvajā tirgū iegādājās aptuveni 3% no kopējā elektroenerģijas lietotāju skaita, elektroenerģijas brīvā tirgus apjomam veidojot aptuveni 70% no kopējā elektroenerģijas patēriņa apjoma Latvijā.

5. Konkurences situācija elektroenerģijas tirdzniecības brīvajā tirgū Latvijā

5.1. Tirgus dalībnieki

Elektroenerģijas tirgotāju reģistrā uz 01.01.2013. ir reģistrēti 44 elektroenerģijas tirgotāji. Elektroenerģijas tirdzniecības un lietošanas noteikumu 81.punkts nosaka, ka pirms darbības uzsākšanas sistēmas operatora darbības zonā tirgotājs slēdz sistēmas lietošanas līgumu ar sistēmas operatoru, līdz ar to, ņemot vērā Latvijas lielākā sistēmas operatora (AS „Sadales tīkls” ir operators 99% no Latvijas teritorijas) publiski pieejamo informāciju⁴⁶, secināms, ka uz 21.03.2013. sistēmas pakalpojumu līgums ar AS „Sadales tīkls” ir noslēgts 6 elektroenerģijas tirgotājiem - AS „Latvenergo”, SIA „Enefit”, SIA „Enerģijas avots”, SIA „BCG Riga”, SIA „Inter RAO Latvia” un SIA „Hansa Energy”. Atbilstoši tirgus dalībnieku sniegtajai informācijai faktiski tirdzniecības darījumus periodā no 2010. – 2012.gadam ir veikuši 5 no iepriekš minētajiem tirgotājiem (izņemot SIA „Hansa Energy”), tāpat 2012.gada nogalē sistēmas

⁴⁶ AS „Sadales tīkls” informācija par noslēgtajiem līgumiem ar tirgotājiem. Pieejams: http://www.st.latvenergo.lv/portal/page/portal/Latvian/st.latvenergo/st_latvenergo_lv/st_pak_priv_lv/Tirgus_dalibn_pied/elektroenerģijas_tirgotaji/;

pakalpojumu līgums ar AS „Sadales tīkls” bija noslēgts SIA „Baltic Energy Pool”, kurš arī faktiski šajā periodā ir veicis darījumus tirgū (šobrīd darbību tirgū ir pārtraucis). Līdz ar to secināms, ka periodā no 2010. – 2012.gadam elektroenerģijas tirgū ir darbojušies 6 tirgotāji - AS „Latvenergo”, SIA „Enefit”, SIA „Enerģijas avots”, SIA „BCG Rīga”, SIA „Inter RAO Latvia” un SIA „Baltic Energy Pool”.

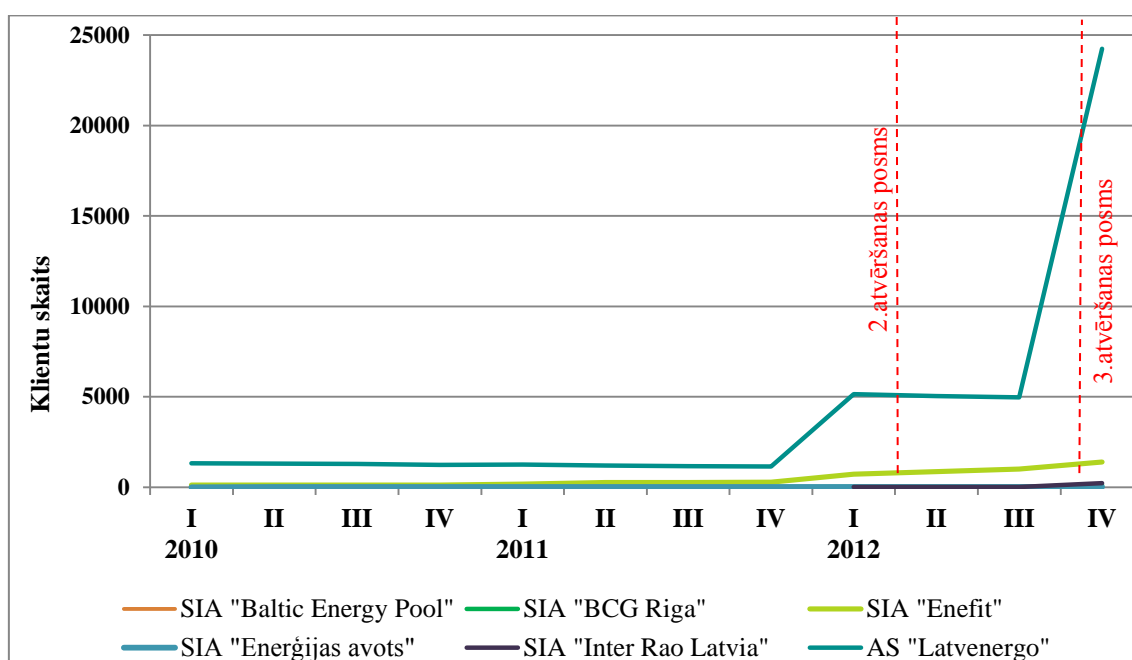
5.2. Brīvā tirgus sadalījums

Tirgus uzraudzības ietvaros tika iegūta informācija no tirgus dalībniekiem par elektroenerģijas realizācijas apjomiem brīvajā tirgū Latvijā pa mēnešiem periodā no 2010.-2012.gadam, kā arī tirgus dalībnieku klientu skaitu uz mēnešu pirmajiem datumiem periodā no 01.01.2010. – 01.01.2013.

5.2.1. Klientu skaits

Attēls Nr.10

Elektroenerģijas brīvā tirgus klientu skaits pa tirgus dalībniekiem no 2010.g. I cet. -2012.g. IV cet.

Avots: izveidots pēc tirgus dalībnieku informācijas.

Kopumā visā periodā elektroenerģijas mazumtirdzniecības brīvajā tirgū klienti ir bijuši 3 tirgus dalībniekiem - SIA „Enefit”, SIA „Enerģijas avots” un AS „Latvenergo”, 2011.gadā savu darbību, iegūstot pirmos klientus tirgū, uzsāka SIA „BCG Rīga”, bet 2012.gadā – arī SIA „Baltic Energy Pool” un SIA „Inter Rao Latvia”. Izvērtējot elektroenerģijas brīvā tirgus dalībniekus pēc to klientu skaita, secināms, ka 2012.gada IV cet. tirgū darbojās 2 tirgus dalībnieki, kuriem elektroenerģijas brīvajā tirgū katram ir bijis mazāk nekā 100 klienti, vēl 2 tirgus dalībniekiem katram ir bijis no 100 līdz 1000 klientiem, bet pārējiem 2 tirgus dalībniekiem klientu skaits ir virs 1000 klientiem katram. Jāatzīmē, ka AS „Latvenergo” klientu skaits brīvajā elektroenerģijas tirgū ir būtiski lielāks nekā pārējiem konkurentiem (aptverot aptuveni 90% no kopējiem brīvā tirgus klientiem). Vienlaicīgi jāvērs uzmanība uz tirgus attīstības tendencēm klientu skaita izmaiņās starp tirgus dalībniekiem perioda ietvaros, kas norāda, ka pēc brīvā tirgus atvēršanas 2.posma īstenošanas (01.04.2012.), kura ietvaros 2012.gada I cet. būtiski ir pieaudzis AS „Latvenergo” klientu skaits, nākamajos gada ceturkšņos (II un III cet.), AS „Latvenergo” klientu skaits ir nedaudz samazinājies, kamēr citu tirgus

dalībnieku klientu skaits ir pieaudzis, kas varētu būt izskaidrojams gan ar nepietiekamo un nesavlaicīgo jauno klientu (kuriem uzlikts pienākums iegādāties elektroenerģiju brīvajā tirgū) un tirgus dalībnieku informēšanu par tirgus atvēršanu, gan ar zināšanu par tirgus darbības principiem trūkumu klientu vidū u.c. faktoriem, kā rezultātā jaunie klienti sākotnēji ir izvēlējušies iepirkt elektroenerģiju no tā tirgotāja, kas jau iepriekš (regulētā tirgus ietvaros) ir piegādājis elektroenerģiju, bet pēc tam, izvērtējot brīvā tirgus iespējas, atsevišķi klienti ir mainījuši līdzšinējo elektroenerģijas piegādātāju.

5.2.2. Realizētās elektroenerģijas apjoms un tirgus sadalījums

Tabula Nr.1

Tirgus dalībnieku realizētās elektroenerģijas apjoms no 2010.g. I cet. -2012.g. IV cet., GWh

Gads	Ceturksnis	Tirgus dalībnieki						Kopā:
		SIA "Baltic Energy Pool"	SIA "BCG Rīga"	SIA "Enefit"	SIA "Enerģijas avots"	SIA "Inter Rao Latvia"	AS "Latvenergo"	
2010	I	-	-	(*)	(*)	-	(*)	949,0
	II	-	-	(*)	(*)	-	(*)	736,0
	III	-	-	(*)	(*)	-	(*)	773,6
	IV	-	-	(*)	(*)	-	(*)	934,4
2011	I	-	-	(*)	(*)	-	(*)	892,7
	II	-	(*)	(*)	(*)	-	(*)	768,1
	III	-	(*)	(*)	(*)	-	(*)	801,9
	IV	-	(*)	(*)	(*)	-	(*)	1002,7
2012	I	-	(*)	(*)	(*)	-	(*)	1197,2
	II	-	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	1187,6
	III	-	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	1163,8
	IV	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	(*)	1350,0

Avots: izveidota pēc tirgus dalībnieku sniegtās informācijas.

Lielāko 2 tirgus dalībnieku kopējais realizētās elektroenerģijas apjoms visa perioda ietvaros veido vairāk nekā 95% no kopējā brīvajā tirgū realizētā elektroenerģijas apjoma, savukārt trešā lielākā tirgus dalībnieka, SIA „Enerģijas avots”, realizētās elektroenerģijas apjoms 2012.gada IV cet. ir būtiski mazāks. Tirgus līderis pēc realizētā elektroenerģijas apjoma brīvajā tirgū Latvijā visa perioda ietvaros ir AS „Latvenergo”, tās realizācijas apjomam vairākas reizes pārsniedzot citu konkurentu rādītājus.

Izvērtējot 2 lielāko tirgus dalībnieku elektroenerģijas realizācijas apjomu izmaiņas visa perioda ietvaros, secināms, ka straujāko sava apjoma pieaugumu kopumā periodā ir spējis nodrošināt SIA „Enefit” (realizācijas apjomam pieaugot par vairāk nekā 200%), turklāt tās realizācijas apjomam pa atsevišķiem ceturkšņiem ir tendence konsekventi pieaugt gandrīz visa perioda ietvaros (pat neskatoties uz pieprasījuma sezonālā raksturu). Savukārt AS „Latvenergo” elektroenerģijas realizācijas apjoms perioda ietvaros ir pieaudzis par aptuveni 20%.

Nemot vērā katra tirgus dalībnieka elektroenerģijas realizācijas brīvajā tirgū Latvijā apjomu, ir iespējams aprēķināt atsevišķu komersantu tirgus daļas jeb katra

atsevišķa komersanta realizētās elektroenerģijas apjoma īpatsvaru kopējā elektroenerģijas brīvā tirgus apjomā Latvijā.

Tabula Nr.2

Tirgus dalībnieku tirgus daļas no 2010.g. I cet. -2012.g. IV cet., %

Gads	Ceturksnis	Tirgus dalībnieki						Kopā:
		SIA "Baltic Energy Pool"	SIA "BCG Rīga"	SIA "Enefit"	SIA "Enerģijas avots"	SIA "Inter Rao Latvia"	AS "Latvenergo"	
2010	I	-	-	(*)(<10)	(*)(<1)	-	(*)(>90)	100,00
	II	-	-	(*)(<20)	(*)(<1)	-	(*)(>80)	100,00
	III	-	-	(*)(<20)	(*)(<1)	-	(*)(>80)	100,00
	IV	-	-	(*)(<10)	(*)(<1)	-	(*)(>90)	100,00
2011	I	-	-	(*)(<20)	(*)(<1)	-	(*)(>90)	100,00
	II	-	(*)(<1)	(*)(<20)	(*)(<1)	-	(*)(>80)	100,00
	III	-	(*)(<1)	(*)(<20)	(*)(<1)	-	(*)(>80)	100,00
	IV	-	(*)(<1)	(*)(<20)	(*)(<1)	-	(*)(>80)	100,00
2012	I	-	(*)(<1)	(*)(<20)	(*)(<1)	-	(*)(>80)	100,00
	II	-	(*)(<1)	(*)(<20)	(*)(<1)	(*)(<1)	(*)(>80)	100,00
	III	-	(*)(<1)	(*)(<30)	(*)(<10)	(*)(<1)	(*)(>70)	100,00
	IV	(*)(<1)	(*)(<1)	(*)(<30)	(*)(<10)	(*)(<1)	(*)(>70)	100,00

Avots: izveidota pēc tirgus dalībnieku sniegtās informācijas.

No kopumā 6 tirgus dalībniekiem (kas ir darbojušies tirgū perioda ietvaros) izteikti vadošās pozīcijas pēc tirgus daļām nemainīgi periodā ieņem AS „Latvenergo” (tirgus daļai periodā svārstoties aptuveni no > 70% līdz pat > 90%). Vēl 2 komersantu tirgus daļas visa perioda ietvaros ir lielākas par 1% (SIA „Enefit” tirgus daļai periodā svārstoties no < 10% līdz pat > 20%, bet SIA „Enerģijas avots” tirgus daļai – no < 1% līdz pat < 10%), bet pārējo komersantu tirgus daļas ir mazākas par 1% no elektroenerģijas brīvā tirgus kopējā apjoma. AS „Latvenergo” tirgus daļai periodā ir tendence samazināties, kamēr pārējo tirgus dalībnieku tirgus daļām perioda ietvaros ir tendence nedaudz, bet tomēr konsekventi pieaugt.

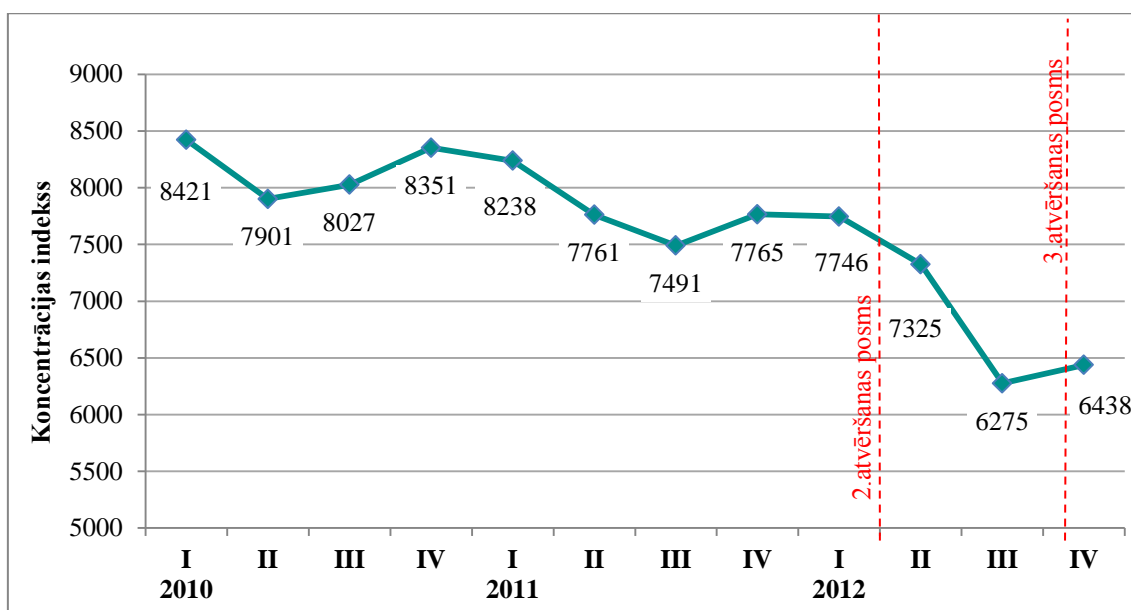
Identificējot tirgus struktūras izmaiņas perioda ietvaros starp tirgus dalībniekiem, kas ir tirgus koncentrācijas rādītāja izmaiņu ietekmējošais faktors, attēlā atspoguļotas Herfindāla - Hiršmana koncentrācijas rādītāja izmaiņas.

Herfindāla – Hiršmana indeksu (turpmāk - HHI) var aplūkot kā koncentrācijas rādītāju, kurš raksturo „tirgus varas” sadalījumu starp visiem dotā tirgus subjektiem.

HHI teorijā tiek klasificēts trīs lielās grupās:

- 1) ja HHI ir mazāks par 1000, tirgus tiek vērtēts kā nekoncentrēts;
- 2) ja HHI ir lielāks par 1000, taču mazāks par 1800, tirgus tiek aplūkots kā mēreni koncentrēts;
- 3) ja HHI pārsniedz 1800, tad tirgus tiek uzskatīts par augsti koncentrētu.

Tirgus HHI pēc realizētās elektroenerģijas apjoma no 2010.g. I cet. -2012.g. IV cet.

Avots: izveidots pēc tirgus dalībnieku sniegtās informācijas.

Balstoties uz HHI indeksu ir vērojama neliela tirgus koncentrācijas samazināšanās, respektīvi, HHI indekss kopumā perioda ietvaros ir samazinājies no 8421 līdz 6438. Tas ir skaidrojams gan ar lielākā tirgus dalībnieka tirgus daļas samazinājumu perioda ietvaros, un pārējo tirgus dalībnieku tirgus daļu pieaugumu, radot tirgū labvēlīgākus apstākļus konkurences attīstībai, gan arī ar jaunu tirgus dalībnieku ienākšanu tirgū, tādējādi palielinoties konkurentu skaitam tirgū.

Aprēķinātais HHI indekss (HHI indekss visā periodā ir virs 1800) ļauj secināt, ka tirgus visa uzraudzības ietvaros aplūkotā perioda ietvaros ir vērtējams kā augsti koncentrēts.

5.3. Tirgus barjeras, šķēršļi, attīstības kavēkli

Tirgus dalībnieki kopumā pozitīvi novērtē Latvijas brīvā elektroenerģijas tirgus attīstību, vienlaikus norādot, ka līdz ar starpvalstu tirgu savstarpējo integrāciju elektroenerģijas tirgus no nacionāla ir kļuvis plašāks, tirgotājiem konkurējot vismaz Baltijas valstu mērogā.

Tirgus dalībnieku viedokļi par tirgus attīstību Latvijā ir samērā pretrunīgi, vieni tirgus dalībnieki norāda uz pastāvošajiem šķēršļiem un tirgus attīstību kavējošajiem apstākļiem, kamēr citi norāda, ka kopumā tirgū nav vērojami būtiski attīstību ierobežojoši faktori.

Tirgus dalībnieku viedokļi:

AS „Latvenergo” šobrīd nesaskata šķēršļus vai konkurences ierobežojumus tirgotājiem Latvijā, par ko liecina asā konkurence tirgotāju starpā un aktīvo tirgotāju skaita palielināšanās.

SIA „BCG Riga” norāda, ka kopumā konkurence elektroenerģijas brīvajā tirgū Latvijā ir pietiekami plaša, vienlaikus norādot, ka konkurences attīstību elektroenerģijas brīvajā tirgū Latvijā kavē nevienlīdzīga informācijas pieejas situācija starp tirgotājiem, respektīvi, AS „Latvenergo” ir pieejami visu Latvijas klientu patēriņa dati (kā esošajam

publiskajam tirgotājam), kamēr pārējie tirgotāji šādu informāciju saņem tikai pēc pieprasījuma, kurš tiek izpildīts noteiktā termiņā.

SIA „Enerģijas avots” norāda, ka tirgū kopumā ir saskatāmas šādas problēmas:

- (1) Pēdējā garantētā piegādātāja cenas veidošana (metodika un aprēķins) nav skaidri saprotama, turklāt Latvijas normatīvie akti nereglamentē pēdējās garantētās piegādes cenu veidošanos, atstājot tās noteikšanu piegādātāja ziņā;
- (2) Latvijā nav ieviests Nord Pool Spot elektroenerģijas biržas Latvijas cenu apgabals un Elbas tirgus (dienakts tirgus), kas ierobežo biržas darbību kopumā;
- (3) Tirgus atvēršanas process nav pārdomāts, tā īstenošana kopumā kaitē konkurencei brīvajā tirgū (nav savlaicīgi zināms par tirgus atvēršanu (posmiem));
- (4) Ierobežojumus starpvalstu tirgu savstarpējai integritātei rada pārvades jaudu ierobežojumi starp valstīm (Igaunija – Latvija);
- (5) Elektroenerģijas ražotājiem Latvijā praktiski nav iespējams pārdot savu produkciju brīvajā tirgū (iesaistīties tirgū), jo valsts atbalsta saņemšana ir atkarīga no tā, vai ražotā elektroenerģija tiek pārdota publiskajam tirgotājam.

SIA „Enefit” norāda, ka to tirgotāju starpā, kas darbojas Latvijā konkurence iespēju robežās ir augsta, vienlaikus norādot, ka tirgus darbībā un attīstībā kopumā pastāv problēmas, kas mazina konkurences līmeni Latvijā. Kā galvenās konkurences attīstības problēmas *SIA „Enefit”* norāda:

- (1) Tirgus aktivizēšanas plāna neesamība, kā rezultātā tirgotājiem jau kopš 2007.gada nav savlaicīgi pieejama skaidra informācija par plānotajiem tirgus atvēršanas posmiem Latvijā, tādējādi informācija, ka esošajiem vai potenciālajiem tirgotājiem ir jāsāk konkurēt par konkrētu tirgus segmentu, ir zināma tikai īsu brīdi pirms jāuzsāk faktiskā tirdzniecība, kas liedz tirgus dalībniekiem iespēju pilnvērtīgi sagatavoties darbībai un konkurencei tirgū (netieši AS „Latvenergo”, kā publiskajam tirgotājam (kas līdz tirgus atvēršanai ir piegādājis elektroenerģiju lietotājiem), radot priekšrocības konkurences cīņā par „jaunatvērto” brīvā tirgus daļu);
- (2) Regulēto tarifu struktūra ir nekauspīdīga – tā neļauj patērētājam noteikt, kādu cenu tie maksā par elektroenerģiju (atskaitot sistēmas pakalpojumus, OIK, nodokļus), tādējādi patērētāji ir neinformēti par faktiski maksāto enerģijas cenu un tās apmēru salīdzinājumā ar tirgus cenām, kas kavē patērētāju iesaistīšanos brīvajā tirgū;
- (3) Elektroenerģijas biržas neesamība kavē tirgotāju iespējas iesaistīties konkurencē tirgū. Birža veicinātu konkurences attīstību tirgū, jo arī elektroenerģijas tirgotājiem, kuriem nav savas ražošanas, rastos iespēja darboties tirgū, savu klientu apgādei elektroenerģiju iegādājoties biržā;
- (4) AS „Sadales tīkls” un AS „Latvenergo” neskaidrais nodalījums saistīto lietotāju uztverē, respektīvi, AS „Sadales tīkls” atvērtā tirgus lietotāju (tie kas jau iepērk elektroenerģiju brīvajā tirgū) skatījumā ir neatkarīgs uzņēmums, savukārt tirgus „jaunpienācēji” par to kopumā ir slikti informēti.

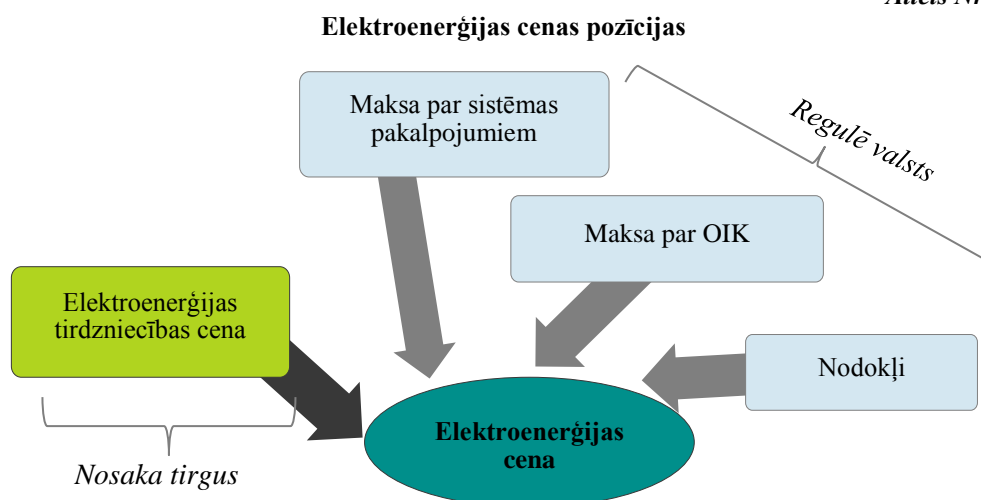
Vienlaicīgi *SIA „Enefit”* norāda, ka konkurences līmenis mājsaimniecību segmentā Latvijā ir tieši atkarīgs no tā, vai lielajiem elektroenerģijas tirgotājiem kaimiņvalstīs tiek savlaicīgi skaidrots, kad, un balstoties uz kādiem skaidri definētiem nosacījumiem, tirgus tiks atvērts, lai gan potenciālie tirgus ienācēji, gan arī esošie elektroenerģijas tirgotāji spētu sagatavoties darbībai (konkurencei) tirgū.

6. Elektroenerģijas cena tirgū

6.1. Elektroenerģijas kopējās cenas struktūra

Elektroenerģijas kopējo cenu (cenu, ko elektroenerģijas galalietotājs maksā par patērēto elektroenerģiju) veido vairākas nozīmīgas pozīcijas: (1) elektroenerģijas tirdzniecības cena; (2) maksa par sistēmas pakalpojumiem; (3) maksa par obligātā iepirkuma komponenti (turpmāk – OIK); (4) nodokļi.

Attēls Nr. 12

Avots: izveidots izmantojot Ekonomikas ministrijas⁴⁷ un AS „Latvenergo”⁴⁸ materiālus.

Elektroenerģijas lietotāji, iegādājoties elektroenerģiju brīvā elektroenerģijas tirgus ietvaros, var ietekmēt elektroenerģijas tirdzniecības cenas daļas apmēru (par cenu vienojoties ar elektroenerģijas tirgotāju brīvā tirgus ietvaros), savukārt pārējās kopējās elektroenerģijas cenas sastāvdaļas (maksa par sistēmas pakalpojumiem, maksa par OIK un nodokļi) ir regulētas un to apmēru lietotāji nevar mainīt.

Elektroenerģijas tirdzniecības cena ir elektroenerģijas vairumtirdzniecības vai mazumtirdzniecības cena (atkarībā no tā, kādā elektroenerģijas tirdzniecības līmenī galalietotājs iegādājas elektroenerģiju), kas ietver ražošanas resursu izmaksas, ražošanas jaudu kapitālizmaksas, resursu pieejamības izmaksas, emisiju izmaksas, ražošanas organizēšanas izmaksas un uzturēšanas izmaksas u.c., kā arī ar elektroenerģijas tirdzniecības pakalpojuma sniegšanu saistītās izmaksas.⁴⁹ Šī kopējo elektroenerģijas izmaksu daļa faktiski ir elektroenerģijas kā preces cena tirgū, kuru nosaka lietotājiem ar elektroenerģijas tirgotājiem savstarpēji vienojoties.

Maksa par sistēmas pakalpojumiem (pārvades un sadales tarifs) ir būtisks postenis elektroenerģijas gala cenā. Pārvades un sadales izmaksu galvenās pozīcijas ir tīkla infrastruktūras kapitāla izmaksas, mainīgās un uzturēšanas izmaksas, kā arī tīkla zudumi, tāpat kopējās pakalpojuma izmaksas veido arī uzskaites, norēķinu, klientu apkalpošanas un citas komerciālās izmaksas⁵⁰. Elektroenerģijas pārvades un sadales tarifus apstiprina SPRK. Sistēmas pakalpojumu tarifi tiek diferencēti atkarībā no

⁴⁷ Ekonomikas ministrijas „Informatīvais ziņojums par elektroenerģijas cenu pieauguma riskiem un to ierobežošanu”, pieejams: <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=30175>;

⁴⁸ Pieejams: http://www.latvenergo.lv/portal/page/portal/Latvian/files/2013/EEC_el_t_LV_tirgus.pdf;

⁴⁹ Ekonomikas ministrijas „Informatīvais ziņojums par elektroenerģijas cenu pieauguma riskiem un to ierobežošanu”, pieejams: <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=30175>;

⁵⁰ Turpat;

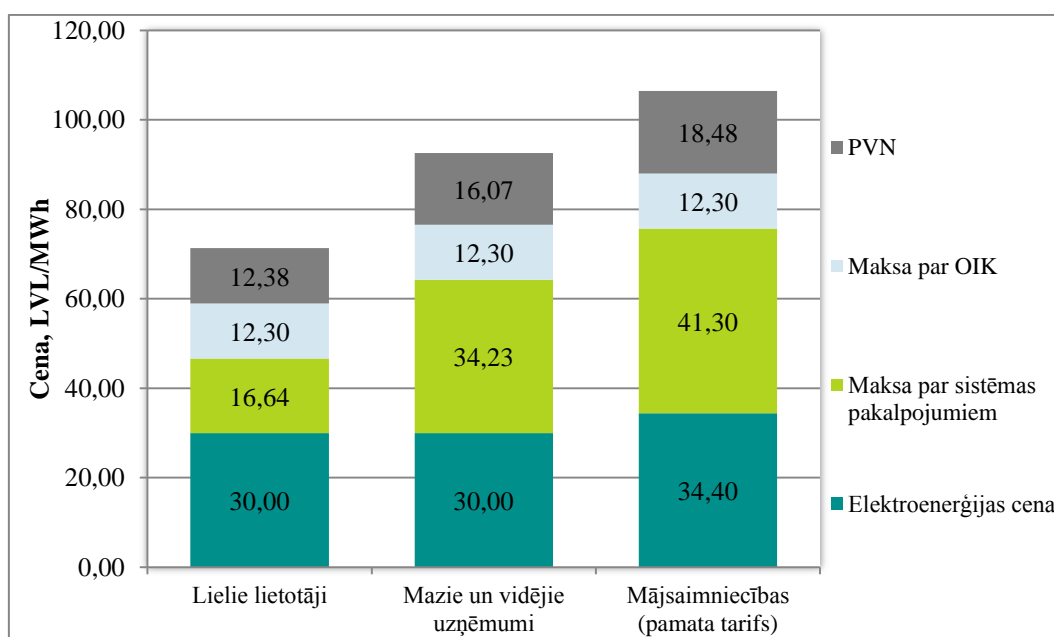
pieslēguma veida, patēriņa laika zonas, elektroietaišu piederības robežas u.c. kritērijiem⁵¹.

Maksa par OIK – šī izmaksu pozīcija ir ļoti nozīmīga elektroenerģijas cenu veidošanās mehānismā Latvijā. OIK ir valsts noteikts atbalsta mehānisms elektroenerģijas ražotājiem, kas paredz OIK finansēšanu no elektroenerģijas galalietotāju maksājumiem. Obligātā iepirkuma ietvaros iepirktās elektroenerģijas cena ir atkarīga no izmantotā energoresursa veida, uzstādītās jaudas, stacijas nostrādāto stundu skaita kā arī dabasgāzes tirdzniecības cenas. Ņemot vērā, ka elektroenerģijai konkrētajā ražošanas brīdī ir sava tirgus vērtība, kompensēta jeb subsidēta tiek starpība starp saražotās elektroenerģijas obligātā iepirkuma cenu un tirgus cenu. Tas nodrošina elektroenerģijas ražotājam konkrētu iepirkuma cenu neatkarīgi no tirgus cenas. OIK maksājumu apmērs ir tieši saistīts ar elektroenerģijas cenu elektroenerģijas biržā, jo augstāka ir elektroenerģijas cena elektroenerģijas biržā, jo mazāks par attiecīgo laika periodu būs OIK apmērs.⁵² Nosacījumi elektroenerģijas ražošanai obligātā iepirkuma ietvaros un cenu noteikšanas kārtība tiek regulēta.

Nodokļi veido būtisku izmaksu pozīciju kopējā elektroenerģijas cenā. Tradicionāli nozīmīgākās pozīcijas šajā izmaksu daļā ir pievienotās vērtības nodoklis (PVN), kā arī elektroenerģijas nodoklis un emisijas izmaksas. Saskaņā ar Elektroenerģijas nodokļa likumu⁵³ nodokļa likme elektroenerģijai ir 0,71 lats jeb 1,0 eiro par 1 MWh⁵⁴.

Attēls Nr.13

Elektroenerģijas 2012.gada vidējās cenas pa lietotāju grupām struktūra, LVL/MWh

Avots: izveidots izmantojot Ekonomikas ministrijas⁵⁵ materiālus.

⁵¹ AS „Sadales tīkls” informācija. Pieejams: http://www.st.latvenergo.lv/portal/page/portal/Latvian/ST/sad_difer_tar.pdf;

AS „Augstspriegumu tīkls” informācija. Pieejams: http://www.ast.lv/lat/pakalpojumi/parvades_pakalpojumu_tarifs/;

⁵² Ekonomikas ministrijas „Informatīvais ziņojums par elektroenerģijas cenu pieauguma riskiem un to ierobežošanu”, pieejams: <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=30175>;

⁵³ 19.12.2006. likums „Elektroenerģijas nodokļa likums”, pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=150692>;

⁵⁴ Ekonomikas ministrijas „Informatīvais ziņojums par elektroenerģijas cenu pieauguma riskiem un to ierobežošanu”, pieejams: <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=30175>;

⁵⁵ Turpat;

Atbilstoši Ekonomikas ministrijas datiem⁵⁶ elektroenerģijas kopējā vidējā cena lielajiem elektroenerģijas lietotājiem 2012.gadā ir 58,94 LVL/MWh bez PVN, mazajiem un vidējiem uzņēmumiem – 76,53 LVL/MWh bez PVN, bet mājsaimniecībām - 88,00 LVL/MWh bez PVN.

Elektroenerģijas tirdzniecības cena veido 42,1 % no elektroenerģijas kopējās cenas lielajiem lietotājiem, savukārt mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, kā arī mājsaimniecībām tās īpatsvars kopējā elektroenerģijas cenā ir būtiski mazāks – aptuveni 32%. Maksa par sistēmas pakalpojumiem (elektroenerģijas pārvades un sadales pakalpojumiem) veido 23,3% no kopējās elektroenerģijas cenas lielajiem lietotājiem, 37,0% - mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, bet attiecīgi 38,8% - mājsaimniecībām. Tieši sistēmas pakalpojumu maksa veido vislielāko īpatsvaru kopējā elektroenerģijas cenā mazajiem un vidējiem uzņēmumiem un mājsaimniecībām. Maksa par OIK ir noteikta attiecinot to uz elektroenerģijas patēriņu, tādējādi tā visiem lietotājiem ir 12,30 LVL/MWh, tomēr tās īpatsvars kopējās cenas struktūrā lietotājiem ir atšķirīgs (ņemot vērā atšķirīgās gala cenas lietotājiem), t.i., maksa par OIK veido 17,2% no kopējās elektroenerģijas cenas lielajiem lietotājiem, 13,3% – mazajiem un vidējiem uzņēmumiem, un 11,6% - mājsaimniecībām.

Kā jau iepriekš norādīts, elektroenerģijas lietotāji, iegādājoties elektroenerģiju brīvā elektroenerģijas tirgus ietvaros, var ietekmēt elektroenerģijas tirdzniecības cenas daļas apmēru (par cenu vienojoties ar elektroenerģijas tirgotāju brīvā tirgus ietvaros), savukārt pārējās kopējās elektroenerģijas cenas sastāvdaļas (maksa par sistēmas pakalpojumiem, maksa par OIK un nodokļi) ir regulētas un to apmēru lietotāji nevar mainīt, tādējādi secināms, ka faktiski tikai aptuveni 30% līdz 40% (atkarībā no lietotāja) no kopējās galalietotājam piemērotās elektroenerģijas cenas nosaka tirgus, t.i., cena tiek noteikta lietotājam un tirgotājam savstarpēji vienojoties, un šo cenas apmēru ietekmē tirgus ekonomiskie apsvērumi un likumsakarības, konkurence tirgū, nevis regulētā tirgus nosacījumi.

6.2. Elektroenerģijas mazumtirdzniecības cena

6.2.1. Cenu ietekmējošie faktori

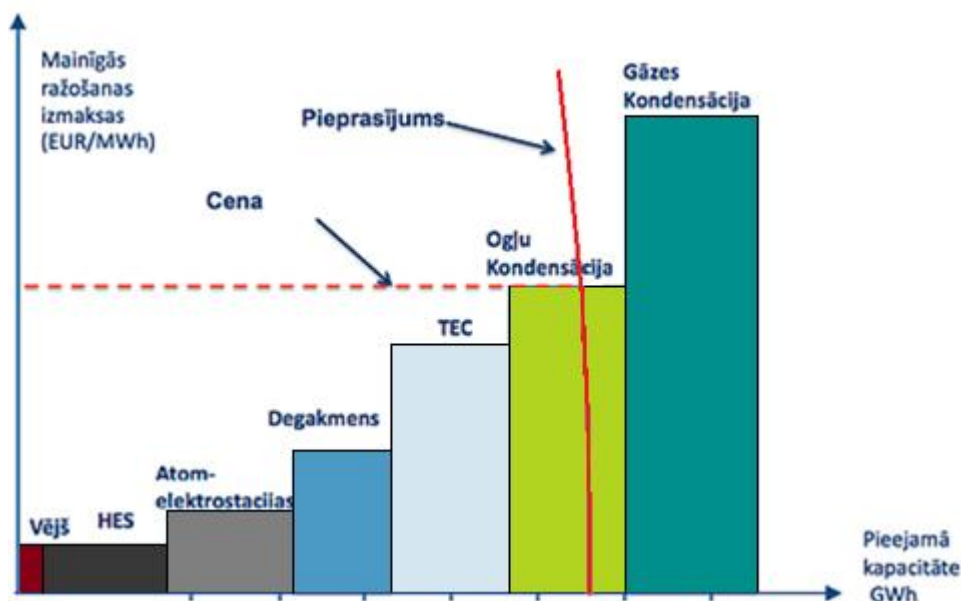
Elektroenerģijas mazumtirdzniecības cenu, ko nosaka tirgotāji un elektroenerģijas lietotāji savstarpēji vienojoties, veido virkne ar cenu veidojošajām sastāvdaļām, no kuru izmaiņām un daudziem to ietekmējošiem faktoriem ir atkarīgs tirdzniecības cenas apmērs:

- 1) Elektroenerģijas vairumtirdzniecības cena;
- 2) Klienta patēriņa apjoms un objektu skaits;
- 3) Klienta patēriņa sezonālais / diennakts slodzes profils;
- 4) Balansēšanas izmaksas, prognozējamības līmenis;
- 5) Tirdzniecības pakalpojuma sniegšanas izmaksas;
- 6) Klienta kredītrisks u.c.

Visbūtiskāk elektroenerģijas mazumtirdzniecības cenu kopumā visiem lietotājiem ietekmē vairumtirdzniecības cenu līmenis reģionā. Vairumtirdzniecības cenas ietekmē ūdens resursu pieejamība, kurināmā un naftas cenas, CO₂ cenas, lielāko elektrostaciju un līniju atslēgumi, pārvades tīkla ierobežojumi, tirgu un reģionu savstarpējā integrācija, politiskie lēmumi (piemēram, atomenerģijas izmantošanas ierobežojumi) u.c. faktori.

⁵⁶ Ekonomikas ministrijas „Informatīvais ziņojums par elektroenerģijas cenu pieauguma riskiem un to ierobežošanu”, pieejams: <http://www.em.gov.lv/em/2nd/?cat=30175>;

Elektroenerģijas cenas veidošanās elektroenerģijas biržās

Avots: izveidots izmantojot SPRK⁵⁷ materiālus.

Vairumtirdzniecības cenu tirgū nosaka elektroenerģijas patēriņa (pieprasījuma) un tirgum pieejamās ražošanas jaudas (piedāvājuma) mijiedarbība, respektīvi, cenu tirgū nosaka pēdējās ieslēgtās iekārtas, kura nepieciešama, lai nodrošinātu patēriņam nepieciešamās elektroenerģijas saražošanu, elektroenerģijas ražošanas mainīgās izmaksas („marginal pricing”).

Tāpat, tirgotājam brīvajā tirgū nosakot elektroenerģijas mazumtirdzniecības cenu atsevišķiem klientiem, tiek ņemts vērā klienta patēriņa sezonālais un diennakts slodzes profils, respektīvi, vai elektroenerģija lietotājam ir nepieciešama, piemēram, dienas vai nakts stundās, vasaras vai ziemas sezonā, tādējādi lietotājiem, kas elektroenerģiju patērē stundās un / vai sezonā, kurā kopējais pieprasījums tirgū ir mazs, ir iespēja saņemt zemāku elektroenerģijas cenu. Klientam piedāvāto mazumtirdzniecības cenu ietekmē arī klienta kredītrisks, klienta patēriņa prognozējamības līmenis un stabilitāte (var ietekmēt balansēšanas izmaksas).

6.2.2. Elektroenerģijas mazumtirdzniecības cenas noteikšanas veidi

Kopumā elektroenerģijas tirgū tiek piedāvāti dažādi elektroenerģijas cenas noteikšanas veidi (elektroenerģijas tirdzniecības produkti), ļaujot katram lietotājam izvēlēties patēriņa apjomam, struktūrai un uzņēmuma stratēģijai visatbilstošāko elektroenerģijas noteikšanas veidu. Katram no elektroenerģijas cenas noteikšanas veidiem ir savas priekšrocības (piemēram, cenas fiksēšana ilgam periodam, cenas caurspīdīgums un prognozējamība, risku diversificēšana, iespēja mainīt nosacījumus) un arī trūkumi (piemēram, jāseko līdzi cenu izmaiņām, tirgus cenu izmaiņas var radīt neplānotus izdevumus, papildus izmaksas par administrēšanu), tādējādi lietotājiem ar atšķirīgām vēlmēm un vajadzībām piemērotāki var būt dažādi cenu noteikšanas veidi. Var izdalīt vairākus elektroenerģijas tirgū plašāk izmantotos cenu noteikšanas veidus:

- (1) **fiksēta elektroenerģijas cena.** Elektroenerģijas lietotājam ir iespēja fiksēt elektroenerģijas cenu noteiktam periodam, kura ietvaros noteiktā elektroenerģijas cena saglabājas nemainīga. Fiksētās cenas apmēru tirgotāji katram klientam

⁵⁷ Prezentācija „Regulatora loma atvērtajā elektroenerģijas tirgū”, pieejama: <http://konferences.db.lv/wp-content/uploads/2012/12/R.-Irklis.pdf>;

nosaka individuāli, balstoties uz iepriekš minētajiem elektroenerģijas cenu ietekmējošajiem faktoriem;

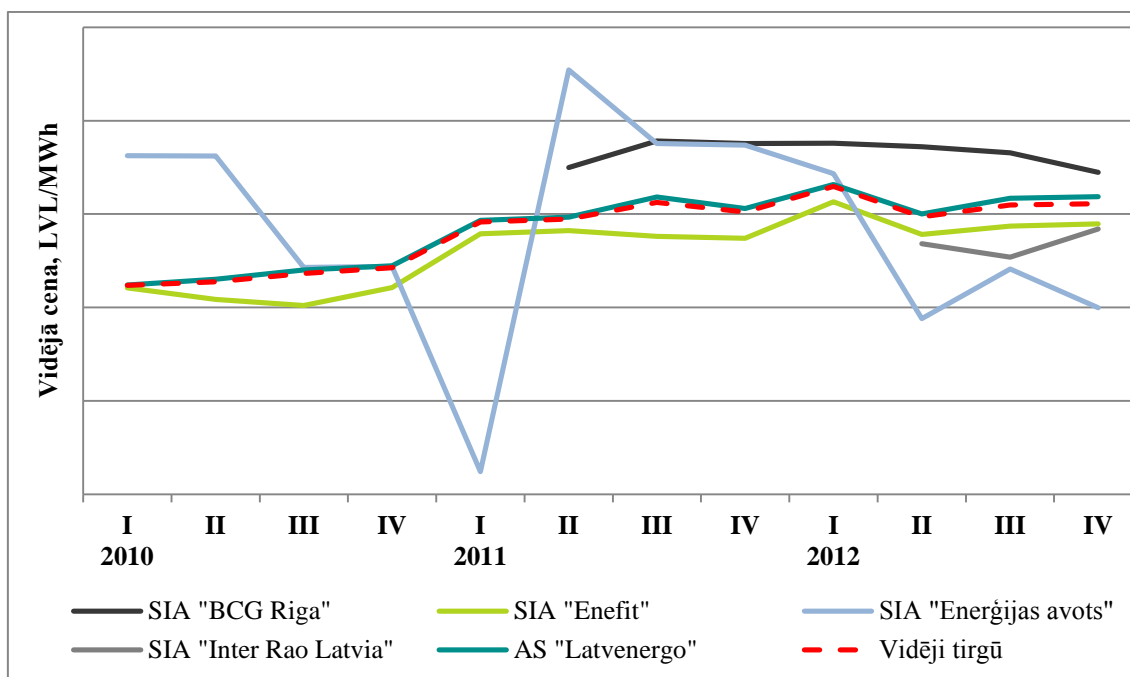
- (2) **tirgus cena.** Lietotājam noteiktā elektroenerģijas cena ir piesaistīta elektroenerģijas tirgus cenai (biržas cenai), tādējādi elektroenerģijas cena lietotājam ir atkarīga no mainīgajām elektroenerģijas tirgus cenām. Tā kā elektrības tirgus cenu ietekmē dažādi faktori (piemēram, energoresursu pieejamība un cenas, pārvades jaudu ierobežojumi u.c.), elektroenerģijas cena lietotājam mainās katru dienu. Elektroenerģijas lietotājs faktiski elektroenerģijas tirgotāju piesaista kā starpnieku, kurš nodrošina iespēju iegādāties elektroenerģiju biržā;
- (3) **finanšu instrumenti** ļauj ražotājiem, tirgotājiem, patērētājiem, kā arī finanšu institūcijām veikt darījumus, kas saistīti ar elektroenerģijas pirkšanu un pārdošanu bez fiziskas elektroenerģijas piegādes, piemēram, elektroenerģijas cenas fiksēšana nākotnes periodiem, tirdzniecība ar elektroenerģijas iegādes līgumu nākotnes cenām, tirdzniecība ar ilgtermiņa līgumiem biržā u.tml.
- (4) dažādu iepriekš minēto **cenu noteikšanas veidu kombinācijas**, piemēram: produkts „fiksētā + tirgus” cena, kura ietvaros lietotājs var daļu no kopējā nepieciešamā elektroenerģijas apjoma iegādāties uz fiksētas elektroenerģijas cenas pamata, bet daļu – elektroenerģijas biržā par mainīgajām cenām, tādējādi diversificējot dažādus ar elektroenerģijas iegādes izmaksām saistītus riskus; produkts „ierobežotā cena”, kuras ietvaros tiek fiksēta maksimālā un minimālā cena, kura var tikt piemērota lietotājam, nodrošinot elektroenerģijas iepirkuma cenas stabilitāti.

Atbilstoši elektroenerģijas tirgotāju sniegtajai informācijai, Latvijas brīvajā elektroenerģijas tirgū lietotājiem tiek piedāvāts gan fiksētās elektroenerģijas cenas noteikšanas veids, gan tirgus cenas noteikšanas veids, gan arī dažādi noteikšanas veidu kombināciju produkti laika periodam no 1 mēneša līdz pat 5 gadiem, tādējādi tirgotājiem tirgū konkurējot ne tikai ar elektroenerģijas cenas apmēru, bet arī ar piedāvāto elektroenerģijas produktu kopumā – cenu apmēru, cenu noteikšanas veidu, līguma termiņu, līguma nosacījumiem u.c.

6.2.3. Elektroenerģijas mazumtirdzniecības cena Latvijā

Tirgus uzraudzības ietvaros tika iegūta informācija no elektroenerģijas brīvā tirgus dalībniekiem (tirgotājiem) Latvijā par katra tirgus dalībnieka realizēto elektroenerģijas apjomu (MWh) brīvajā tirgū un realizācijas apgrozījumu (LVL). Ņemot vērā minēto informāciju, ir aprēķināta katra tirgotāja vidējā svērtā mazumtirdzniecības cena pa ceturkšņiem periodā no 2010. - 2012.gadam.

Tirgotāju vidējās svērtās elektroenerģijas mazumtirdzniecības cenas Latvijā
no 2010.g. I cet. -2012.g. IV cet.

Avots: izveidots pēc tirgus dalībnieku sniegtās informācijas.

Visu elektroenerģijas tirgus dalībnieku vidējā svērtā elektroenerģijas mazumtirdzniecības cena 2010.gada I cet. bija 30,96 LVL/MWh, 2011.gada I cet. – 33,67 LVL/MWh (pieaugums par 8,7%), bet 2012.gada I cet. – 35,19 LVL/MWh (pieaugums pret 2011.gada I cet. par 4,5%, pret 2010.gada I cet. par 13,7%). Līdzīgas pieauguma tendences ir vērojamas arī savstarpēji attiecinot pārējos šo gadu ceturkšņu rādītājus, respektīvi, elektroenerģijas mazumtirdzniecības vidējā cena brīvajā tirgū kopumā perioda ietvaros ir pieaugusi. Visaugstākā vidējā svērtā mazumtirdzniecības cena visā periodā kopumā ir bijusi 2012.gada I cet. – 35,19 LVL/MWh, bet viszemākā – 2010.gada I cet. – 30,96 LVL/MWh. Vidējā elektroenerģijas mazumtirdzniecības cena brīvajā tirgū Latvijā visā periodā kopumā bija 33,42 LVL/MWh.

Lielāko 2 tirgus dalībnieku mazumtirdzniecības cenas variē ap vidējās svērtās cenas rādītājiem (likumsakarīgi, ņemot vērā lielāko tirgus dalībnieku lielo kopējo tirgus daļu tirgū), līdz ar to perioda ietvaros 2 lielāko tirgotāju mazumtirdzniecības vidējo svērto cenu tendences ir samērā līdzīgas iepriekšējā rindkopā minētajām kopējās vidējās mazumtirdzniecības cenas tendencēm.

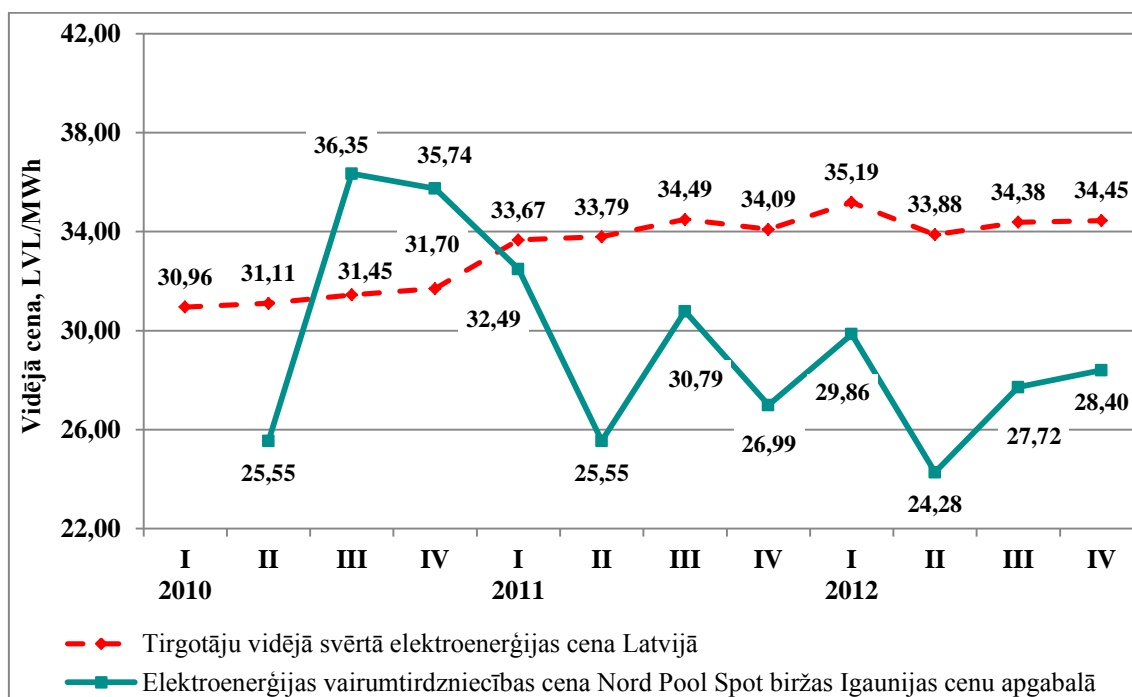
Izvērtējot tirgus dalībnieku mazumtirdzniecības vidējo svērto cenu apmēru perioda ietvaros, secināms, ka kopumā augstākais cenu līmenis ir SIA „BCG Riga”, kam seko AS „Latvenergo”, SIA „Enefit” un SIA „Inter Rao Latvia”. SIA „Energijas avots” vidējā svērtā mazumtirdzniecības cena perioda ietvaros ir svārstīga, atsevišķos periodos vidējai svērtajai mazumtirdzniecības cenai esot augstākai kā konkurentiem, bet atsevišķos periodos – zemākai kā konkurentiem brīvajā elektroenerģijas tirgū, savukārt SIA „Baltic Energy Pool” tirgū darbojās tikai perioda pēdējā ceturksnī, tādējādi nav pietiekami objektīvi prezumēt šo atsevišķo rādītāju kā tirgotāja cenu līmeni tirgū kopumā.

Lai aptuveni identificētu elektroenerģijas tirgotāju noteikto elektroenerģijas mazumtirdzniecības cenu līmeni brīvajā tirgū Latvijā, tika salīdzināta kopējā tirgus dalībnieku vidējā svērtā elektroenerģijas mazumtirdzniecības cena Latvijā un

elektroenerģijas vidējā vairumtirdzniecības cena Nord Pool Spot biržas Igaunijas cenu apgabalā (Latvijas cenu apgabalu plānots ieviest tikai 03.06.2013.).

Attēls Nr.16

Tirgotāju vidējā svērtā mazumtirdzniecības cena Latvijā un elektroenerģijas vairumtirdzniecības cena Nord Pool Spot biržā no 2010.g. I cet. -2012.g. IV cet., LVL/MWh

Avots: izveidots pēc tirgus dalībnieku sniegtās informācijas un Nord Pool Spot biržas datiem⁵⁸.

Vidējā elektroenerģijas mazumtirdzniecības cena brīvajā tirgū Latvijā visā periodā kopumā bija 33,42 LVL/MWh, savukārt vidējā vairumtirdzniecības cena Nord Pool Spot biržas Igaunijas cenu apgabalā visā periodā kopumā bija 29,43 LVL/MWh, tādējādi secināms, ka visā periodā kopumā vidēji mazumtirdzniecības cena brīvajā tirgū Latvijā ir bijusi par 3,99 LVL/MWh (jeb par 13,5%) augstāka par elektroenerģijas vairumtirdzniecības cenu biržā.

Starpība starp elektroenerģijas brīvā tirgus Latvijā ceturkšņu vidējo svēto mazumtirdzniecības cenu un ceturkšņu vidējo Nord Pool Spot biržas elektroenerģijas vairumtirdzniecības cenu Igaunijas cenu apgabalā šajā periodā svārstās intervālā no - 4,90 LVL/MWh līdz 9,60 LVL/MWh, t.i., 2010.gada III cet. elektroenerģijas mazumtirdzniecības cena bija pat par 4,90 LVL/MWh (jeb par 13,5%) zemāka nekā elektroenerģijas vairumtirdzniecības cena biržā, savukārt 2012.gada II cet. elektroenerģijas mazumtirdzniecības cena bija par 9,60 LVL/MWh (jeb par 39,5%) augstāka nekā vairumtirdzniecības cena biržā. Visa perioda ietvaros tikai 2 ceturkšņos (2010.gada III un IV cet.) elektroenerģijas vidējā mazumtirdzniecības cena brīvajā tirgū Latvijā bija zemāka par vairumtirdzniecības cenu biržā, savukārt pārējā periodā tā bija augstāka par elektroenerģijas biržas vairumtirdzniecības cenu.

Savstarpēji salīdzinot elektroenerģijas mazumtirdzniecības vidējās cenas brīvajā tirgū Latvijā un elektroenerģijas vairumtirdzniecības cenas Nord Pool Spot biržā tendences periodā kopumā, secināms, ka, lai arī periodā kopumā vidējā vairumtirdzniecības cena biržā (vērtējot pa gadiem) ir samazinājusies par 15,3% (no

⁵⁸ Pieejams: <http://www.nordpoolspot.com/Market-data1/Downloads/Historical-Elspot-prices/Monthly-Elspot-prices/>.

32,54 LVL/MWh 2010.gadā līdz 27,56 LVL/MWh 2012.gadā), mazumtirdzniecības cena brīvajā tirgū Latvijā periodā (vērtējot pa gadiem) ir pieaugusi par 10,1% (no 31,31 LVL/MWh 2010.gadā līdz 34,47 LVL/MWh 2012.gadā). Līdz ar to, arī starpība starp elektroenerģijas mazumtirdzniecības cenu Latvijā un vairumtirdzniecības cenu biržā perioda ietvaros ir pieaugusi, t.i., ja 2010.gadā kopumā vidējā mazumtirdzniecības cena bija par 3,8% zemāka nekā vairumtirdzniecības cena biržā, tad 2012.gadā tā bija par 25,1% lielāka.

7. Pārvades, sadales un tirdzniecības līgumu izvērtējums

Elektroenerģijas tirgus likums paredz, ka elektroenerģijas tirgū tā dalībnieki savstarpējus darījumus veic saskaņā ar rakstveidā noslēgtiem līgumiem.

KP Izpilddirekcija tirgus uzraudzības ietvaros izvērtēja elektroenerģijas tirgotāju noslēgtos līgumus (pārvades un sadales sistēmu lietošanas līgumus un elektroenerģijas tirdzniecības līgumus), ar mērķi noskaidrot, vai līgumi nesatur kādus nosacījumus vai ierobežojumus, kas būtu pretrunā ar Konkurences likuma normām, tostarp vai līgumos starp sistēmas operatoriem un atsevišķiem tirgotājiem nav iekļauti savstarpēji nevienlīdzīgi un kādam tirgotājam nelabvēlīgāki (vai gluži pretēji – labvēlīgāki) nosacījumi, kas varētu ietekmēt taisnīgu konkurenci tirgotāju starpā brīvajā elektroenerģijas tirgū.

Sistēmas lietošanas un balansēšanas līgums (pārvades tīkls)

Līgums tiek slēgts starp pārvades sistēmas operatoru un tirgotājiem.

Tipveida sistēmas pakalpojumu līgumu apstiprina SPRK, tomēr, slēdzot līgumu ar konkrētu elektroenerģijas tirgotāju, pusēm savstarpēji vienojoties, var tikt izmainīti atsevišķi līguma nosacījumi.

Izvērtējot sistēmas lietošanas un balansēšanas līgumu ar konkrētiem tirgotājiem nosacījumus, secināms, ka pārvades sistēmas operatora un katra no tirgotājiem līgumi, atbilstoši apstiprināto tipveida līgumu nosacījumiem, satur pārsvarā vienādu pakalpojuma sniegšanas un nodrošināšanas nosacījumus līgumslēdzēju pusēm. Vienlaicīgi konstatējams, ka starp dažādiem tirgotājiem un pārvades sistēmas operatoru noslēgtajos sistēmas lietošanas un balansēšanas līgumos ir atšķirības piemērotajos nosacījumos attiecībā uz finansiālajām garantijām, respektīvi, līguma izpildes nodrošinājuma (galvojuma) pieprasīšanas un atgriešanas kārtību. Sistēmas lietošanas un balansēšanas līgumos ar SIA „Enefit” un AS „Latvenergo” nosacījumi ir noteikti atbilstoši SPRK apstiprinātajam tipveida līgumam, nosakot, ka „9.3. PSO pieprasītā galvojuma apmērs latos (LVL) nepārsniegs norēķinu periodā paredzamās sistēmas pakalpojumu un palīgpakalpojumu, kā arī obligātā iepirkuma komponentu apmēru. (...) 9.5. Galvojums tirgotājam tiek atgriezts 10 dienu laikā pēc šī Līguma darbības izbeigšanās, ja tirgotājs ir izpildījis visas savas šajā Līgumā minētās saistības pret PSO.”, savukārt, līgumos ar SIA „Inter Rao Latvia” un SIA „Enerģijas avots” ir noteikts, ka „9.3. Garantijas apjomam jāatbilst tirgotāja darījumu apjoma kilovatstundās vienā norēķinu periodā reizinājumam ar balansa elektroenerģijas vidējo cenu attiecīgajā periodā. (...) 9.6. Galvojums tirgotājam tiek atgriezts 4 (četrus) mēnešu laikā pēc šī Līguma darbības izbeigšanās, ja tirgotājs ir izpildījis visas savas šajā Līgumā minētās saistības pret PSO.” Tomēr KP Izpilddirekcijas ieskatā šāda veida atšķirības atsevišķu līguma nosacījumu niansēs starp tirgotājiem, līgumslēdzēju pusēm savstarpēji vienojoties (pamatojoties uz katra tirgotāja individuālajiem darbības rādītājiem, riskiem u.tml.), nav uzskatāmas par tādām, lai spētu kavēt, ierobežot vai deformēt taisnīgas konkurences apstākļus brīvajā elektroenerģijas tirgū.

Sistēmas lietošanas līgums (sadales tīkls)

Līgums tiek slēgts starp sadales sistēmas operatoru un tirgotājiem.

Tipveida sistēmas pakalpojumu līgumu apstiprina SPRK, tomēr, slēdzot līgumu ar konkrētu elektroenerģijas tirgotāju, pusēm savstarpēji vienojoties, var tikt izmainīti atsevišķi līguma nosacījumi.

Izvērtējot sistēmas lietošanas līgumu ar konkrētiem tirgotājiem nosacījumus, secināms, ka sadales sistēmas operatora un katra no tirgotājiem līgumi, atbilstoši tipveida līgumu nosacījumiem, satur pārsvarā vienādus pakalpojuma sniegšanas un nodrošināšanas nosacījumus līgumslēdzēju pusēm (nelielas atšķirības vērojamas līgumu redakcijā, ņemot vērā to noslēgšanas laiku). Līdz ar to, izvērtējot sadales sistēmas lietošanas līgumus, KP Izpilddirekcija secina, ka līgumi nesatur nosacījumus vai ierobežojumus, kas varētu kavēt taisnīgas un vienlīdzīgas konkurences attīstību starp brīvā elektroenerģijas tirgus dalībniekiem.

Elektroenerģijas tirdzniecības līgums (elektroenerģijas piegāde)

Līgums tiek slēgts starp tirgotājiem un elektroenerģijas lietotājiem.

Līgumā obligāti iekļaujamo informācijas apjomu un nosacījumus nosaka Elektroenerģijas tirdzniecības un lietošanas noteikumi, tomēr līgumu nav jāsaskaņo ar SPRK. Līguma redakcija un tajā iekļautie nosacījumi (papildus obligāti noteiktajiem) ir katra tirgotāja ziņā, līguma pusēm savstarpēji par tiem vienojoties.

Izvērtējot tirgotāju noslēgto elektroenerģijas tirdzniecības līgumu ar konkrētiem lietotājiem nosacījumus, secināms, ka katra no tirgotājiem līgumi satur vienus un tos pašus būtiskākos līgumu nosacījumus (līguma priekšmets, noteiktā elektroenerģijas cena (vai noteikšanas formula), elektroenerģijas uzskaitē, norēķinu kārtība, pušu tiesības un pienākumi, līguma termiņš un tā izbeigšana u.c.), tomēr atšķirības vērojamas starp dažādu tirgotāju līgumos iekļauto nosacījumu redakciju, kā arī lietotājiem piemērotajiem atsevišķiem nosacījumiem un to apmēriem.

Izvērtējot elektroenerģijas tirdzniecības līgumu nosacījumus, secināms, ka visi tirgotāji līgumos ir paredzējuši līguma pirmstermiņa laušanas līgumsodus (starp atsevišķiem tirgotājiem apmēri un noteikšanas kārtība atšķiras), tādējādi šādā veidā ierobežojot lietotāju brīvu iespēju tūlītējai un operatīvai līguma izbeigšanai bez sankciju piemērošanas, kas zināmā mērā (īpaši šādus nosacījumus iekļaujot līgumos, kuru termiņš ir ilgāks par vienu gadu) sasaista lietotāju, kas varētu ietekmēt jaunu tirgus dalībnieku ienākšanu tirgū. KP šajā kontekstā pēdējā gada laikā ir saņemts iesniegums no elektroenerģijas lietotāja (par piemēroto līgumsodu mainot elektroenerģijas tirgotāju), un arī no elektroenerģijas tirgotāja (par barjerām ienākt tirgū, t.i., ierobežojumiem, kas liedz iespēju lietotājiem brīvi mainīt tirgotāju).

KP Izpilddirekcija uzskata, ka līgumsods var apgrūtināt elektroenerģijas brīvā tirgus klientu iespēju mainīt elektroenerģijas tirgotāju, tomēr brīvā tirgus apstākļos, kādos visi šie līgumi ar elektroenerģijas tirgotājiem ir tikuši noslēgti, klientam pastāv izvēle par to, ar kuru elektroenerģijas tirgotāju un ar kādiem nosacījumiem slēgt līgumu par elektroenerģijas piegādi (ilgtermiņa vai īstermiņa, fiksēto vai mainīgo cenu u.tml.). Vienlaicīgi jāatzīmē, ka Elektroenerģijas tirgus likuma 35.panta pirmā daļa paredz tiesības elektroenerģijas galalietotājam bez ierobežojumiem mainīt elektroenerģijas tirgotāju, šī panta otrajā daļā paredzot, ka Ministru kabinets nosaka elektroenerģijas tirgotāja maiņas kārtību. Šī kārtība ir noteikta Elektroenerģijas tirdzniecības un lietošanas noteikumos, kuru 82.punkts nosaka, ka tirgotājam ir pienākums cita starpā līgumā norādīt arī līguma pirmstermiņa laušanas kārtību, turklāt, ja ir paredzēta maksa par līguma pirmstermiņa laušanu, tā līgumā jānorāda skaidri un nepārprotami. Šie nosacījumi (līgumsoda skaidra un nepārprotama norādīšana) visos uzraudzības ietvaros izvērtētajos elektroenerģijas tirdzniecības līgumos ir ievēroti.

Līdz ar to, kopumā izvērtējot elektroenerģijas tirdzniecības līgumus, KP Izpilddirekcija secina, ka līgumi nesatur nosacījumus vai ierobežojumus, kas varētu kavēt taisnīgas un vienlīdzīgas konkurences attīstību starp brīvā elektroenerģijas tirgus dalībniekiem.

SECINĀJUMI

- (1) Latvijā elektroenerģiju piegādā Latvijas elektroenerģijas ražošanas uzņēmumi, tāpat tā tiek importēta. Vairumtirdzniecības darījumi elektroenerģijas tirgū notiek gan ar Nord Pool Spot biržas starpniecību, gan tieši starp ražotājiem un tirgotājiem. Vienīgais pārvades operators Latvijā ir AS „Augstsprieguma tīkls”, lielākais sadales sistēmas operators - AS „Sadales tīkls” (kopā 11 operatori). Ar elektroenerģijas tirdzniecību nodarbojas 6 tirgotāji, no kuriem AS „Latvenergo” pilda arī publiskā tirgotāja pienākumus. Nacionālo tirgu savstarpējo integrāciju nodrošina starpvalstu savienojumi ar Igaunijas, Krievijas un Lietuvas elektroenerģijas sistēmām, Baltijas reģiona integrāciju kopumā - starpsavienojumi ar Krieviju, Baltkrieviju un Somiju.
- (2) Elektroenerģijas tirdzniecības tirgu kopumā Latvijā veido elektroenerģijas brīvais tirgus un elektroenerģijas regulētais tirgus. Atbilstoši tirgus atvēršanas procesam kopš 01.11.2012. tikai māsasaimniecības var iegādāties elektroenerģiju regulētajā tirgū, savukārt pārējie lietotāji ir brīvā elektroenerģijas tirgus dalībnieki. Lai lietotājs varētu saņemt elektroenerģiju brīvajā tirgū, tam ir vai nu jānoslēdz līgumi par sistēmas pakalpojumiem, elektroenerģijas tirdzniecības pakalpojumu un balansēšanas pakalpojumu, vai arī, noslēdzot tikai sistēmas pakalpojumu līgumu, lietotājs var saņemt elektroenerģiju pēdējās garantētās piegādes ietvaros.
- (3) Elektroenerģijas patēriņa kopējais apjoms 2012.gadā bija 7505 GWh, kas salīdzinot ar citām valstīm, kuru elektroenerģijas tirgi ir integrēti Nord Pool Spot biržas ietvaros, veido tikai 1,8% no kopējā apjoma. Brīvā tirgus apjoms un īpatsvars kopējā elektroenerģijas patēriņā periodā (2010.-2012.) ietvaros ir būtiski pieaudzis. Elektroenerģiju brīvajā tirgū Latvijā 2012.gada beigās iegādājās aptuveni 3% no kopējā lietotāju skaita, elektroenerģijas brīvā tirgus apjomam (4898,6 GWh) veidojot aptuveni 70% no kopējā patēriņa apjoma Latvijā.
- (4) Elektroenerģijas tirdzniecības darījumus periodā (2010.-2012.) ir veikuši 6 tirgotāji, no kuriem 2012.gada beigās 2 tirgotājiem brīvajā tirgū katram ir bijis mazāk nekā 100 klienti, vēl 2 tirgotājiem - no 100 līdz 1000 klientiem, bet pārējiem 2 tirgotājiem klientu skaits ir virs 1000 klientiem katram. Vadošās pozīcijas pēc tirgus daļām (pēc realizācijas apjoma) nemainīgi periodā ieņem AS „Latvenergo”, vēl 2 komersantu tirgus daļas visa perioda ietvaros ir >1%, bet pārējo komersantu tirgus daļas ir <1%. AS „Latvenergo” tirgus daļai periodā ir tendence samazināties, kamēr pārējo tirgus dalībnieku tirgus daļām - nedaudz, bet konsekventi pieaugt. Straujāko sava tirdzniecības apjoma pieaugumu kopumā periodā ir spējis nodrošināt SIA „Enefit”. Vērtējot elektroenerģijas brīvā tirgus koncentrācijas līmeni, secināms, ka tirgus ir augsti koncentrēts visa perioda (2010. – 2012.) ietvaros. Tirgus dalībnieki kopumā pozitīvi novērtē Latvijas brīvā elektroenerģijas tirgus attīstību, vienlaikus norādot uz dažādām tirgus attīstību kavējošām problēmām, piemēram, tirgus atvēršanas plāna neesamība, regulēto tarifu struktūras

necaurspīdīgums, Latvijas apgabala neesamība elektroenerģijas vairumtirdzniecības biržā, starpvalstu pārvades jaudu ierobežojumi u.c.

Kopumā secināms, ka konkurence elektroenerģijas tirdzniecības brīvajā tirgū Latvijā ir vērojama, tomēr, lai arī tirgū nepastāv būtiskas ienākšanas barjeras vai tirgus attīstību būtiski kavējoši ierobežojumi, konkurence tirgū attīstās diezgan lēni, AS „Latvenergo” (kā vēsturiskajam tirgotājam) pārliecinoši saglabājot savu vadošo pozīciju tirgū.

- (5) Elektroenerģijas cenu, ko maksā elektroenerģijas galalietotājs, veido elektroenerģijas tirdzniecības cena, maksa par sistēmas pakalpojumiem, maksa par obligātā iepirkuma komponenti un nodokļi. Iegādājoties elektroenerģiju brīvā elektroenerģijas tirgus ietvaros, lietotājs var ietekmēt tikai aptuveni 30% līdz 40% no kopējās galalietotājam piemērotās elektroenerģijas cenas (tirdzniecības cenas apmēru), pārējās kopējās elektroenerģijas cenas sastāvdaļas ir regulētas un to apmēru lietotāji nevar mainīt.

Elektroenerģijas mazumtirdzniecības cenas apmēru ietekmē elektroenerģijas vairumtirdzniecības cena, klienta patēriņa apjoms un objektu skaits, klienta patēriņa sezonālais / diennakts slodzes profils, balansēšanas izmaksas un prognozējamība, tirdzniecības pakalpojuma sniegšanas izmaksas, klienta kredītrisks u.c. faktori.

Brīvajā elektroenerģijas tirgū Latvijā tirgotāji piedāvā gan fiksētās elektroenerģijas cenas noteikšanas veidu, gan tirgus cenas noteikšanas veidu, gan arī dažādas noteikšanas veidu kombināciju produktus laika periodam no 1 mēneša līdz pat 5 gadiem, tādējādi tirgotājiem tirgū konkurējot ne tikai ar elektroenerģijas cenas apmēru, bet arī ar piedāvāto elektroenerģijas produktu kopumā.

- (6) Vidējā elektroenerģijas mazumtirdzniecības cena brīvajā tirgū Latvijā visā periodā (2010.-2012.) kopumā bija 33,42 LVL/MWh, tā ir bijusi par 3,99 LVL/MWh (jeb par 13,5%) augstāka par elektroenerģijas vairumtirdzniecības cenu Nord Pool Spot biržā. Vidējā vairumtirdzniecības cena biržā periodā ir samazinājusies par 15,3%, savukārt mazumtirdzniecības cena brīvajā tirgū Latvijā ir pieaugusi par 10,1%, tādējādi starpība starp mazumtirdzniecības cenu Latvijā un vairumtirdzniecības cenu biržā ir pieaugusi.

Kopumā augstākais mazumtirdzniecības cenu līmenis ir SIA „BCG Riga”, kam seko AS „Latvenergo”, SIA „Enefit” un SIA „Inter Rao Latvia” (SIA „Enerģijas avots” mazumtirdzniecības cena perioda ietvaros ir bijusi svārstīga, savukārt SIA „Baltic Energy Pool” tirgū darbojās tikai perioda pēdējā ceturksnī).

- (7) Izvērtējot elektroenerģijas tirgotāju noslēgtos līgumus (pārvades un sadales sistēmu lietošanas līgumus un elektroenerģijas tirdzniecības līgumus), KP Izpilddirekcija konstatēja, ka elektroenerģijas tirdzniecības līgumos paredzētais līgumsods (un tā apmērs) par līguma pirmstermiņa laušanu var apgrūtināt elektroenerģijas brīvā tirgus klientu iespēju mainīt elektroenerģijas tirgotāju, tomēr brīvā tirgus apstākļos klientam pastāv izvēle, ar kuru elektroenerģijas tirgotāju un ar kādiem nosacījumiem slēgt līgumu par elektroenerģijas piegādi, turklāt šāda līgumsoda iekļaušana darījumu attiecībās ir paredzēta arī normatīvajos aktos. Līdz ar to, secināms, ka līgumi nesatur tādas nosacījumus vai ierobežojumus, kas varētu būtiski kavēt taisnīgas un vienlīdzīgas konkurences attīstību starp brīvā elektroenerģijas tirgus dalībniekiem.

(*) – Ierobežotas pieejamības informācija